

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยสร้างยุทธศาสตร์แผนชุมชนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านหนองเข้ ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าและประมวลมาจากหลักวิชา แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาใช้ และได้ทำการศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นของชุมชนดังที่ได้กล่าวมาแล้ว แล้วนำมาวิเคราะห์สภาพปัญหาและหาข้อสรุปของร่วมกับชุมชน ซึ่งหลักวิชาต่างๆ ที่นำมาใช้สำหรับประกอบการศึกษาวิจัย ได้แก่

1. หลักวิชาเกี่ยวกับการวิจัยยุทธศาสตร์การพัฒนา
2. ตัวแบบทางความคิดของยุทธศาสตร์การพัฒนา
3. ลำดับขั้นตอนการวิจัยและพัฒนา
4. แผนแบบการทดลองสำหรับพิสูจน์สมมติฐาน
5. ทฤษฎีระบบ
6. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10
7. แผนชุมชนและการทำประชาพิจารณ์แผน
8. แผนชุมชนพึ่งตนเอง
9. วิสาหกิจชุมชน
10. การมีส่วนร่วมของประชาชน
11. การสนทนากลุ่ม
12. ความพึงพอใจ
13. บริบทชุมชนบ้านหนองเข้
14. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

หลักวิชาเกี่ยวกับการวิจัยยุทธศาสตร์การพัฒนา

ความหมายของยุทธศาสตร์การพัฒนา

เจลีชว บุรีภักดิ์ (2546 : 2/20 – 2/22) กล่าวถึงคำว่า “ยุทธศาสตร์การพัฒนา” (Development Strategy) เป็นคำที่รวมเอาคำว่า “ยุทธศาสตร์” กับคำ “การพัฒนา” มารวมกัน จึงมีความหมายเท่ากับนำเอาความหมายของสองคำนั้นมารวมกัน หมายถึง แผนการอันชาญฉลาด สำหรับ

ใช้ทำงานพัฒนาเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่มีความยากเป็นพิเศษซึ่งไม่อาจทำให้บรรลุได้ด้วยวิธีปกติธรรมดาที่รู้จักกันโดยทั่วไป เป็นแผนการที่ตั้งบนพื้นฐานของหลักวิชา ทฤษฎี แนวความคิด และข้อมูลตามสภาพจริงที่ถูกต้อง เหมาะสมกับเรื่องที่จะทำการพัฒนาในครั้งนั้น แผนการดังกล่าวย่อมประกอบไปด้วย

1. เป้าหมายปลายทางที่ดี คือ เป็นเป้าหมายของยุทธศาสตร์ซึ่งตรงต่อการแก้ปัญหาเป้าหมายและไม่ก่อผลเสียหยาบข้างเคียง
2. วิธีการที่ดี คือ เหมาะสมกับเป้าหมายที่วางไว้ และเหมาะสมกับทรัพยากรที่จัดหามาให้
3. ระบบการทำงานที่ดี คือ ปังจ็ยนำเข้า มีกระบวนการ และมีผลผลิตที่ดีพอกับ “บริบท” และเป็นหน่วยงานที่มีประสิทธิภาพ

การวิจัยยุทธศาสตร์การพัฒนาว่า หมายถึง การนำเอายุทธศาสตร์การพัฒนาที่ได้มาจากการค้นหาครั้งแรกและมีคุณค่าควรแก่การตรวจสอบอีกครั้ง นำไปตรวจสอบอีกครั้งหนึ่งเพื่อให้แน่ใจว่าเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ใช้ได้จริง สามารถจำแนกรูปแบบของการวิจัยยุทธศาสตร์การพัฒนาได้เป็น 8 รูปแบบ โดยที่ 5 รูปแบบแรก เป็นการวิจัยยุทธศาสตร์โดยตรงและ 3 รูปแบบหลัง เป็นการวิจัยยุทธศาสตร์การพัฒนาโดยอ้อมหรือจะเรียกว่าเป็นการเสริมยุทธศาสตร์การพัฒนาก็ได้ ดังนี้

- รูปแบบที่ 1 การวิจัยตรวจสอบยุทธศาสตร์การพัฒนา
- รูปแบบที่ 2 การวิจัยปรับปรุงยุทธศาสตร์การพัฒนา
- รูปแบบที่ 3 การวิจัยถ่ายโอนยุทธศาสตร์การพัฒนา
- รูปแบบที่ 4 การวิจัยปรับใช้ยุทธศาสตร์การพัฒนา
- รูปแบบที่ 5 การวิจัยสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนา
- รูปแบบที่ 6 การวิจัยวิเคราะห์หรือประเมินความต้องการพัฒนา
- รูปแบบที่ 7 การวิจัยตรวจสอบหลักวิชาหรือทฤษฎี
- รูปแบบที่ 8 การวิจัยวิเคราะห์หรือประเมินโครงการพัฒนา

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกใช้รูปแบบที่ 5 การวิจัยสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนาที่มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างยุทธศาสตร์ขึ้นมาใหม่สำหรับใช้พัฒนาในประเด็นปัญหาซึ่งไม่สามารถนำเอายุทธศาสตร์ที่มีอยู่ก่อนจากที่อื่นถ่ายโอนมาได้หรือนำมาปรับใช้ได้ การสร้างยุทธศาสตร์ใหม่ต้องอาศัยหลักวิชามาประกอบ และเมื่อสร้างเสร็จก็ต้องทำการทดลองจนเป็นที่แน่ใจ ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินงานดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 การเลือกหน่วยท้องถิ่นที่มีปัญหาเชิงพัฒนา คือ ระบุที่ตั้งของหน่วยท้องถิ่นเพื่อระบุที่ตั้งของท้องถิ่น ระบุขอบเขตของหน่วยท้องถิ่นและลักษณะปัญหาทั่วไป

ขั้นที่ 2 การวิเคราะห์ปัญหาเชิงพัฒนา คือ สสำรวจและวิเคราะห์ปัญหาของท้องถิ่นเพื่อระบุให้ได้ว่าอะไรคือปัญหาทุกขั้วร้อน อะไรคือปัญหาปัจฉย อะไรคือปัญหาสืบเนื่อง และควรแสดงด้วยแผนภาพ

ขั้นที่ 3 การระบุปัญหาเป้า คือ การเลือกประเด็นปัญหาขึ้นมาจากผลการวิเคราะห์ในขั้นที่ 2 ปัญหาเป้าหมายที่ผู้วิจัยเลือกตามที่เห็นว่าอยู่ในวิสัยจะแก้ได้ และถ้าแก้ได้แล้วจะนำความคลี่คลายมาสู่ท้องถิ่น ทำให้ปัญหาทุกขั้วร้อนน้อยลงแม้จะไม่หมดไป

ขั้นที่ 4 การสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนา คือ การกำหนดแผนการดำเนินงานเชิงยุทธศาสตร์เพื่อแก้ปัญหาเป้าหมาย 3 ชั้น ได้แก่

- 4.1 การกำหนดเป้าหมายของยุทธศาสตร์
- 4.2 การสร้างหน่วยระบบทำงานของยุทธศาสตร์
- 4.3 การจัดทรัพยากร

โดยในแต่ละขั้นต้องกำหนดโดยคำนึงถึงอีก 2 ชั้นข้างเคียงด้วย เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกัน เช่น การกำหนดเป้าหมายต้องคำนึงถึงหน่วยระบบและทรัพยากร จากนั้นจึงเขียนเป็นแผนภาพ ยุทธศาสตร์การพัฒนาเต็มรูป โดยนำเอาผลของขั้นที่ 2 และ 3 มาแสดงรวมไว้ด้วย เป็นแผนภาพยุทธศาสตร์การพัฒนาที่พร้อมจะนำไปทดลองในขั้นต่อไป

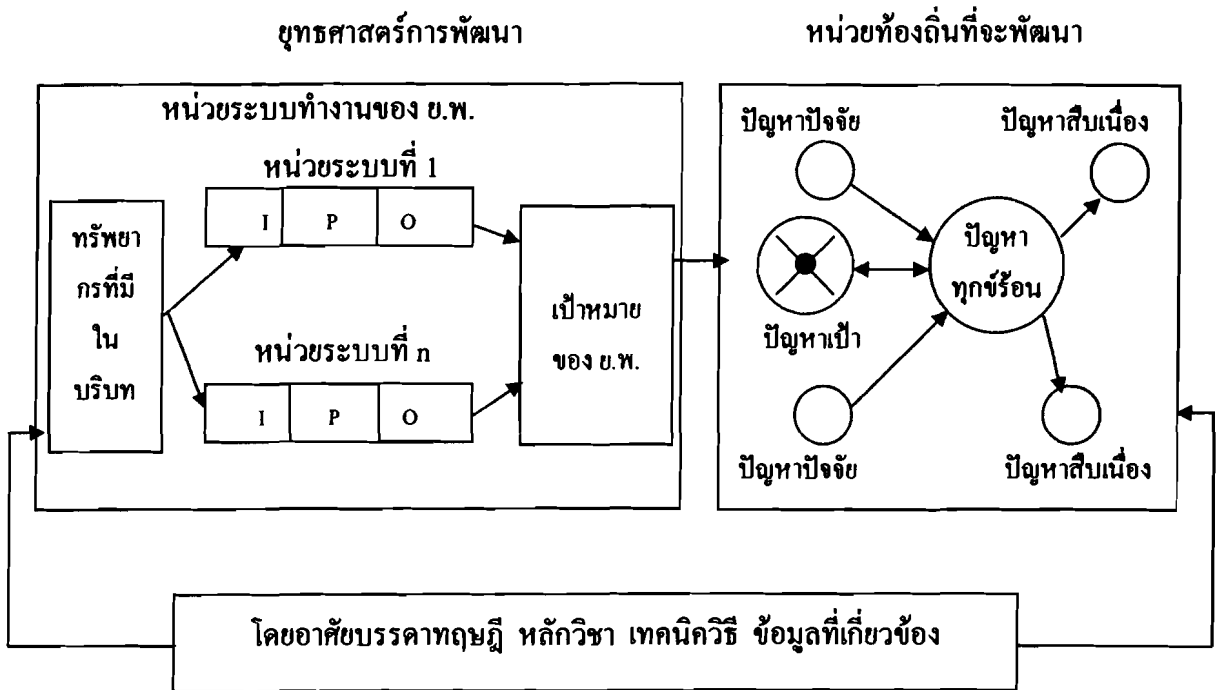
ขั้นที่ 5 การทดลองต่อไป คือ เขียนระบุว่า จะทำการทดลองใช้ยุทธศาสตร์ที่สร้างแล้วนี้ อย่างไร ใช้อะไรเป็นกลุ่มเป้าหมายการทดลอง จะเก็บข้อมูลประเด็นใด จะวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสรุปประเด็นใด มีสมมติฐานอะไรบ้าง ฯลฯ

ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้สร้างยุทธศาสตร์การพัฒนา คือ ยุทธศาสตร์การสร้างแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านหนองเข้

ตัวแบบทางความคิดของยุทธศาสตร์การพัฒนา

ตัวแบบทางความคิด ได้รับการพัฒนาขึ้นมาแล้วระดับหนึ่ง โดยนักวิชาการของไทยที่ศึกษาค้นคว้าเรื่องนี้ในระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมา โดยที่ตัวแบบทางความคิดนี้ได้มีการทดลองใช้มาแล้วในการเรียนการสอนและการทำวิจัยของหลักสูตรปริญญาโท สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนา ซึ่งเปิดสอนในมหาวิทยาลัยราชภัฏหลายแห่งในขณะนี้ ซึ่งก็คือตัวแบบทางความคิดที่แสดงในภาพที่ 2.1

ภาพที่ 2.1 โครงสร้างทางความคิดของยุทธศาสตร์การพัฒนา

(เจลีชว บุรีภักดี, 2546 : 2/20 – 2/22)

จากภาพที่ 2.1 ตัวแบบทางความคิดว่าด้วยยุทธศาสตร์การพัฒนา แสดงให้เห็นว่าการสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนาสำหรับปัญหาทุกขั้วร่อนแต่ละครั้งจะประกอบด้วย 5 ขั้นตอน คือ

1. การระบุและวิเคราะห์ปัญหาทุกขั้วร่อน
2. การกำหนดและวิเคราะห์ปัญหาเป้า
3. การกำหนดเป้าหมายยุทธศาสตร์
4. การสร้างหน่วยระบบทำงาน
5. การจัดทรัพยากร

คำอธิบายวิธีปฏิบัติสำหรับแต่ละขั้นมีดังนี้

1. การระบุและวิเคราะห์ปัญหาทุกขั้วร่อน

ปัญหาทุกขั้วร่อนในที่นี้ หมายถึง สภาพอันไม่พึงประสงค์ของผู้เป็นเจ้าของทุกขั้วคนหนึ่งคนใด หรือกลุ่มหนึ่งคนใดที่มีตัวตนแน่นอน เจ้าทุกขั้วนั้นสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพความทุกขั้วร่อนหรือสถานะอันไม่พึงประสงค์นั้นได้เพื่อประกอบการวิเคราะห์ดังกล่าว

การระบุปัญหาทุกซ์ร้อน ได้แก่ การระบุจำนวนและขอบเขตของผู้มีความทุกซ์ร้อน หรือ “เจ้าทุกซ์” ระบุชนิดและอาการของความทุกซ์ร้อน ตลอดจนความรุนแรง เวลา สถานที่และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์ปัญหาทุกซ์ร้อน คือ การจัดหมวดหมู่หรือจำแนกประเภท หรือลำดับ ขั้นตอน หรือแหล่งของปัญหาทุกซ์ร้อน แล้วแสดงความเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มปัญหา หรือระหว่าง หน่วยปัญหาเหล่านั้น เช่น แสดงให้เห็นว่ามีบางหน่วยปัญหาที่เป็นเหตุปัจจัยให้เกิดปัญหาอื่น และมี บางหน่วยปัญหาที่เป็นปัญหาสืบเนื่องมาจากปัญหาอื่น หรือจะจำแนกปัญหาเหล่านี้ในลักษณะอื่นก็ได้ วัตถุประสงค์ของการจำแนกปัญหาออกเป็นหน่วยปัญหาย่อยๆ คือ เพื่อสะดวกในการเลือกปัญหาใด ปัญหาหนึ่งมาเป็นปัญหาเป้าสำหรับยุทธศาสตร์การพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาหนึ่งต่อไป

2. การกำหนดและวิเคราะห์ปัญหาเป้า

การจะกำหนดเลือกหน่วยปัญหาใดที่ได้มาจากปัญหาทุกซ์ร้อน เพื่อนำมากำหนดเป็น ปัญหาเป้า ในกรณีที่มีหน่วยปัญหาหลายรายการ ให้เลือก ผู้เลือกปัญหาอาจใช้เกณฑ์ต่อไปนี้

- 2.1 หน่วยปัญหาเป้าหมายนี้ถ้าได้รับการแก้ไขจะสนองความต้องการของเจ้าทุกซ์ได้มาก
- 2.2 หน่วยปัญหาเป้าหมายนี้ถ้าได้รับการแก้ไขจะนำความคลี่คลายมาสู่หน่วยปัญหาอื่นได้ด้วย
- 2.3 ผู้ที่จะรับผิดชอบแก้ไขปัญหาเป้าหมายนี้ มีความสามารถพอที่จะสร้างยุทธศาสตร์

ขึ้นมาแก้ปัญหาได้

2.4 การจะสร้างยุทธศาสตร์ขึ้นมาแก้ปัญหาเป้าหมายนี้ จะไม่ต้องใช้ทรัพยากรมากเกินไป ไม่ต้องการลงทุน

การเลือกปัญหาเป้า อาจจะเลือกปัญหาเดียว หรือมากกว่านั้นได้สำหรับการสร้าง ยุทธศาสตร์การพัฒนาแต่ละครั้ง อย่างไรก็ตามควรคำนึงว่าหน่วยปัญหาเป้าแต่ละหน่วยมักต้องใช้ ยุทธศาสตร์ที่มีลักษณะเฉพาะ ซึ่งเหมาะสมกับปัญหานั้น การเลือกปัญหาเป้ามกกว่าหนึ่งปัญหาใน คราวเดียวกันจะนำไปสู่ความยากลำบากในการสร้างยุทธศาสตร์ แต่ถ้าเป็นกรณีที่มีความเหมาะสม ด้วยเหตุผลอย่างอื่น การเลือกปัญหาเป้ามกกว่าหนึ่งปัญหาในคราวเดียวกันก็ย่อมทำได้

การวิเคราะห์ปัญหาเป้าที่ได้เลือกแล้ว คือ การจำแนกองค์ประกอบภายในกรอบ ปัญหา

ตลอดจนจำแนกเหตุปัจจัยและกระบวนการที่ก่อให้เกิดปัญหานั้น ซึ่งในการนี้ สามารถนำเอาทฤษฎีระบบมาใช้ประกอบการวิเคราะห์ได้

วัตถุประสงค์ของการวิเคราะห์ปัญหาเป้า คือ เพื่อให้เข้าใจชัดเจนว่าการจะแก้ไข ปัญหาหนึ่งให้หมดไป จะต้องกำหนดเป้าหมายของยุทธศาสตร์เป็นอย่างไร และจะต้องใช้ทรัพยากร มากเพียงใด

เราอาจเปรียบเทียบการวิเคราะห์หน่วยปัญหาเป้าเพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้นดังนี้ สมมติว่าหน่วยปัญหาเป้า คือ หลุมที่เป็นแอ่งในสนามฟุตบอล ซึ่งถ้าปล่อยไว้จะทำให้การเล่นฟุตบอลเป็นอันตราย เราจึงจำเป็นต้องวัดความกว้างและความลึกของหลุมดังกล่าว เพื่อประมาณการว่าจะต้องใช้ดินเป็นปริมาตรเท่าใดที่จะนำมาถมหลุมนั้น ปริมาตรของคนเปรียบได้กับเป้าหมายของดินที่จะต้องจัดหาถมหลุมจึงเปรียบได้กับเป้าหมายของยุทธศาสตร์

3. การกำหนดเป้าหมายของยุทธศาสตร์

การกำหนดเป้าหมายของยุทธศาสตร์ คือ การคิดอนุมานจากผลการวิเคราะห์ปัญหาเป้า สิ่งที่ต้องตัดสินใจในขั้นนี้ คือ จะกำหนดเป้าหมายของยุทธศาสตร์ในคุณภาพระดับใด ทั้งนี้เพราะว่าแต่ละระดับของคุณภาพจะหมายถึงการใช้ทรัพยากรต้นทุนที่แตกต่างกัน

ถ้าคิดต่อจากตัวอย่างเรื่องการถมหลุมในสนามฟุตบอลที่กล่าวในข้อก่อน การเลือกชนิดของดินหรือวัสดุอย่างอื่นเพื่อนำมาถมหลุม เป็นประเด็นหนึ่งที่จะต้องพิจารณาในขั้นนี้ด้วย การตัดสินใจในขั้นนี้จึงมีความสำคัญ เพราะหมายถึงความรับผิดชอบในการสร้างหน่วยยุทธศาสตร์ของระบบทำงาน และการจัดหาทรัพยากรที่จะตามมา

4. การสร้างหน่วยระบบทำงาน

หน่วยระบบทำงานแต่ละหน่วยก็คือ “หน่วยระบบ” ที่เราสร้างขึ้นตามหลักของทฤษฎีระบบนั่นเอง กล่าวคือ เรากำหนดว่าจะให้ได้ผลผลิต (O) เป็นเช่นไร จากนั้นจึงกำหนดกระบวนการ (P) และกำหนดปัจจัยนำเข้า (I) ที่จะทำให้เกิดผลผลิตที่ต้องการ หน่วยระบบทำงานอาจจะว่าหนึ่งหน่วย และอาจจะเชื่อมโยงกันในลักษณะที่เป็นลำดับก่อนหลังแก่กัน หรือในลักษณะที่เป็นคู่ขนานก็ได้ คือ บรรดาผลผลิต (O) ที่ได้มาจากหน่วยระบบทำงานทั้งหลายรวมกัน ทำให้บรรลุเป้าหมายของยุทธศาสตร์ที่กำหนดไว้แล้ว

5. การจัดหาทรัพยากร

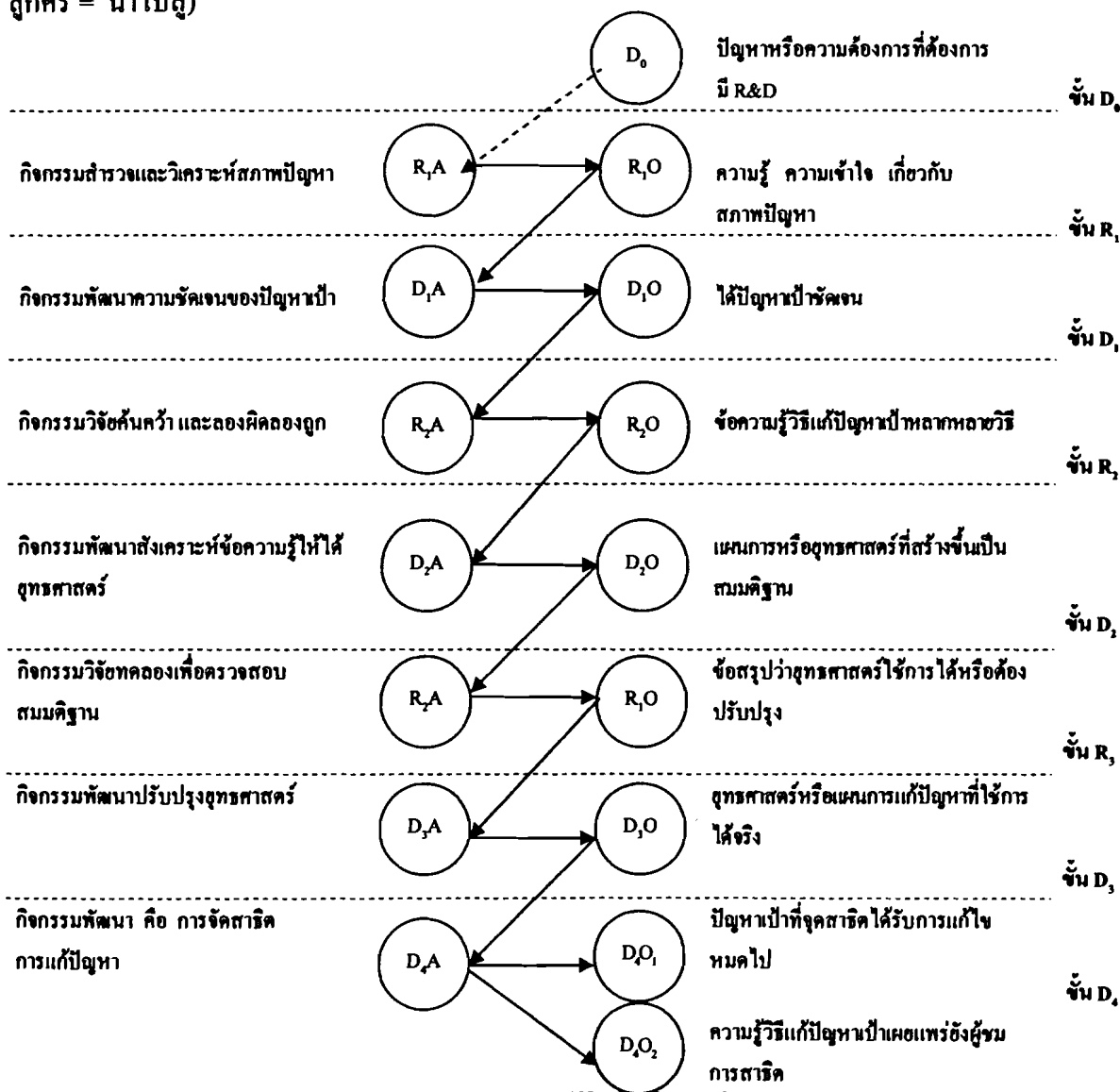
ทรัพยากรที่จะนำมาใช้เป็นปัจจัยนำเข้า ย่อมได้มาจากบริบทภายนอกและบริบทภายในของหน่วยระบบทำงานแต่ละหน่วยโดยที่ควรได้รับการเลือกสรรอย่างเหมาะสม และมีความสัมพันธ์ ได้แก่ กำลังคน เงิน วัสดุสิ่งของ เวลาดำเนินการ ตลอดจนสิ่งที่เป็นนามธรรม เช่น สติปัญญา ความรู้ ความสามารถ ค่านิยม ความเชื่อ ความศรัทธาและอื่นๆ ความชาญฉลาดที่สำคัญยิ่งอย่างหนึ่งของแผนการแก้ปัญหา หรือยุทธศาสตร์การพัฒนาวงศ์ที่การเลือกใช้ทรัพยากรนี้เอง

ลำดับขั้นตอนการวิจัยและพัฒนา

การวิจัยและพัฒนา (Research and Development) หรือที่มักเรียกโดยย่อว่า “R&D” นั้น เป็นกระบวนการแก้ปัญหาหรือบรรลุเป้าหมายการพัฒนา โดยทำการวิจัยและทำการพัฒนาควบคู่กัน ไปเป็นลำดับขั้นตอน ดังภาพที่ 2.2

ภาพที่ 2.2 ลำดับขั้นตอนกระบวนการวิจัยและพัฒนาอุตสาหกรรมการพัฒน

ลำดับขั้นตอนของกระบวนการวิจัยและพัฒนา (RA = Research Activity; RO = Research Outcome; DA = Development Activity; DO = Development Outcome; ตัวเลข = ลำดับที่; ลูกศร = นำไปสู่)

ภาพที่ 2.2 ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำเอาตัวแบบขั้นตอนของกระบวนการวิจัย และพัฒนาตามหลักวิทยาศาสตร์การพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรีมาใช้ ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

R_1A = กิจกรรมวิจัยขั้นที่ 1 เป็นการศึกษาเชิงสำรวจวิเคราะห์ เพื่อทราบข้อมูลสภาพจริงของปัญหาทุกข้อนหรือความต้องการพัฒนา ได้ผลเป็น R_1O = ความรู้เกี่ยวกับสภาพปัญหาหรือความต้องการพัฒนาสำหรับเรื่องนั้น

D_1A = กิจกรรมพัฒนาขั้นที่ 1 เป็นการพัฒนาประเด็นความคิด โดยอาศัยข้อมูล R_1O ได้ผลเป็น D_1O = ประเด็นปัญหาเป้าที่ชัดเจนสำหรับจะหาทางแก้ไขต่อไป

R_2A = กิจกรรมวิจัยขั้นที่ 2 เป็นการศึกษาเชิงสำรวจวิเคราะห์ในประเด็นปัญหาเป้า โดยเฉพาะและศึกษาทฤษฎี แนวคิด และกรณีตัวอย่างอื่น ๆ อันจะช่วยให้ได้ข้อความรู้เกี่ยวกับวิธีแก้ปัญหาเป้า ได้ผลเป็น R_2O = ข้อความรู้วิธีแก้ปัญหาเป้า ซึ่งยังเป็นข้อความรู้ที่หลากหลาย

D_2A = กิจกรรมพัฒนาขั้นที่ 2 เป็นการพัฒนาวิธีการแก้ปัญหาเป้าโดยสังเคราะห์ มาจาก R_2O ขั้นนี้ย่อมต้องมีการเลือกวิธีที่คิดว่าดีที่สุดเท่าที่สภาพการณ์จะอำนวย ได้ผลเป็น D_2O = วิธีการอันชาญฉลาดสำหรับใช้แก้ปัญหาเป้าหรืออาจที่เรียกว่า วิทยาศาสตร์การพัฒนา โดยที่ในขั้นนี้ยังเป็นสมมติฐานอยู่

R_3A = กิจกรรมวิจัยขั้นที่ 3 เป็นการวิจัยแบบทดลองเพื่อตรวจสอบว่า D_2O ใช้วิธีการแก้ปัญหามีได้จริง ได้ผลเป็น R_3O = ข้อความรู้เกี่ยวกับการนำ D_2O มาใช้ว่า ใช้ได้จริงหรือไม่ บกพร่องจุดใดบ้าง ถ้าพบข้อบกพร่องมากหรือใช้การไม่ได้ต้องกลับไปทำ R_2A และ D_2A อีกครั้ง เพื่อให้ได้ D_2O อันใหม่

D_3A = กิจกรรมพัฒนาขั้นที่ 3 เป็นการใช้ข้อความรู้ R_3O เพื่อสรุปให้ได้วิธีการ หรือ วิทยาศาสตร์การพัฒนามาจากการทดลองแล้ว ผลเป็น D_3O = วิธีการพัฒนาหรือวิทยาศาสตร์การพัฒนามาจากการทดลองแล้ว ซึ่งอาจจะเหมือนกับ D_2O หรืออาจจะปรับปรุงขึ้นเล็กน้อย

D_4A = กิจกรรมพัฒนาขั้นที่ 4 เป็นการจัดสารคดีวิธีใช้ D_3O ในการแก้ปัญหาเป้า ได้ผลเป็น D_4O_1, D_4O_2 คือ ตัวปัญหา ณ จุดสารคดีได้ถูกแก้ไข และผู้มาชมการสารคดีได้รับความรู้เพื่อนำไปแก้ปัญหาคงคนต่อไป

เป็นที่น่าสังเกตว่า กระบวนการตั้งแต่ต้นจนจบที่แสดงในภาพเป็นการตัดตอนมาจากกระบวนการที่แท้จริง ซึ่งอาจจะมีเหตุการณ์บางอย่างก่อนหน้า R_1A และภายหลัง D_4O ได้อีก ความจริงข้อนี้เป็นเรื่องของธรรมชาติ สรรพสิ่งย่อมมีที่มา ที่อยู่ และที่ไป การที่นักวิจัยและพัฒนาจัดกระทำกิจกรรมตั้งแต่ R_1A จนถึง D_4A ก็เพราะเลือกที่จะกระทำตรงส่วนนั้น

จากภาพซึ่งมีหลายขั้นตอนดังกล่าว แสดงว่าการจะวิจัยและพัฒนาเรื่องหนึ่งๆ อาจกระทำเพียงบางขั้นตอนก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความจำเป็นและความเหมาะสม เช่น กระทำเฉพาะขั้น R_3A ขั้น R_3A จนถึง D_3A ได้ผลเป็น D_3O ก็ได้ ถ้ามี D_2O ที่มั่นใจอยู่ก่อนแล้ว หรือจะทำเฉพาะขั้น R_1A จนถึง D_1A

ได้ผลเป็น D_1O ก็ได้ถ้าเหมาะสม แต่การที่ได้ครบวงจรตั้งแต่ R_1A จนถึง D_1A จนได้ D_1O_1 และ D_1O_2 เป็นการวิจัยและพัฒนาที่บรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่สมบูรณ์

แผนแบบการทดลองสำหรับพิสูจน์สมมติฐาน

เจลิชว บุริกักคิ (2548 : 56) ได้ให้รูปแบบหรือแผนแบบ (Design) ของการทดลอง สำหรับพิสูจน์สมมติฐาน ไว้ว่ามีจำนวน 12 แผนแบบที่เป็นหลัก โดยที่แต่ละแผนแบบอาจแตกต่างกันย่อยๆ ได้ ตามลักษณะการโยกย้ายการทดสอบ (test) และการโยกย้ายทริทเมนต์

1. การทดลองแท้จริง (True Experiment) มี 1 แผนแบบ คือ
  1. SET - E + SET - T + SET - C (ผลลัพธ์เชื่อถือได้แท้จริง)
2. การทดลองเสมือนจริง (Quasi - Experiment) มี 7 แผนแบบ คือ

<ol style="list-style-type: none"> 2. SET - E + SET - T + NAT - C 3. SET - E + NAT - T + SET - C 4. SET - E + NAT - T + NAT - C 5. NAT - E + SET - T + NAT - C 6. NAT - E + SET - T + SET - C 7. NAT - E + NAT - T + SET - C 8. NAT - E + NAT - T + NAT - C 	}	(ผลลัพธ์เชื่อถือได้คล้ายจริง แต่ถ้าดำเนินการหลายครั้งจะเชื่อถือได้มากขึ้น; บางครั้งสถานการณ์บังคับให้ต้องใช้แผนแบบนี้)
--	---	--
3. การทดลองกึ่งจริง (Semi - Experiment) มี 4 แผนแบบ คือ

<ol style="list-style-type: none"> 9. SET - E + SET - T + NO - C 10. SET - E + NAT - T + NO - C 11. NAT - E + SET - T + NO - C 12. NAT - E + NAT - T + NO - C 	}	(ผลลัพธ์เชื่อถือได้ครั้งเดียวแต่เมื่อดำเนินการหลายครั้งจะเชื่อถือได้มากขึ้น; บางครั้งจำเป็นต้องใช้แผนแบบนี้)
---	---	--

คำอธิบายโดยย่อ : การทดลองแท้จริง คือ ผู้วิจัยเป็นผู้จัดตั้งกลุ่มทดลอง(E), สิ่งทริทเมนต์ (T), และกลุ่มควบคุม(C), ขึ้นเองก่อนการลงมือทดลอง : การทดลองเสมือนจริง คือ อันหนึ่งอันใดเกิดขึ้นเองในธรรมชาติก่อนการลงมือทดลอง แต่ผู้วิจัยเลือกสรรมาทำการวิเคราะห์ : การทดลองกึ่งจริง คือ ไม่มีกลุ่มควบคุม (C)

อักษรย่อ SET = ผู้วิจัยสร้างขึ้น ; NAT = เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ ; E = กลุ่มทดลอง ;

T = สิ่งทริทเมนต์ ; C = กลุ่มควบคุม ; NO = ไม่มีกลุ่มควบคุม

PRIOR - TEST = การทดสอบก่อนจัดกลุ่ม E, C

PRE - TEST = การทดสอบก่อนให้สิ่งทริทเมนต์

POST-TEST = การทดสอบหลังให้สิ่งทริทแมนด์

ในการทดลองครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกแผนแบบการทดลองกึ่งจริง (Semi - Experiment) แผนแบบการทดลองที่ 9 SET - E + SET - T + NO - C

โดยกำหนดให้ (SET - E) หมายถึง ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มทดลองที่ใช้ในการวิจัยขั้น

(SET - T) หมายถึง สิ่งทริทแมนด์(ยุทธศาสตร์)ที่ผู้วิจัยนำมาทดลองใช้

(NO - C) หมายถึง ในการทดลองไม่มีกลุ่มควบคุม

ทฤษฎีระบบ

เจลิชว บูริภักดี (2546 : 2/33-2/37) มีแนวคิดเชื่อเกี่ยวกับทฤษฎีระบบ (The System Theory) ว่าเอกภพแห่งนี้ (The Universe) เป็นหนึ่งระบบซึ่งมีคุณสมบัติของหน่วยระบบแต่ละหน่วย คือ

1. เป็นหน่วยระบบทำงาน (Being a Working Unit) ในที่นี้หมายความว่า หน่วยที่มีได้ อยู่หนึ่งเฉย แต่เป็นหน่วยทำงานบางอย่างตามลักษณะงานที่หน่วยระบบนั้นถูกสร้างขึ้นมาเพื่อให้งาน ซึ่งมีลักษณะงานเหล่านี้บางอย่างมนุษย์ก็ไม่สามารถรู้ได้หรือเข้าใจได้เสมอไป มนุษย์ไม่รู้ว่าจะถูกสร้างขึ้นมาโดยอะไรหรือผู้ใด เพื่อให้ทำงานอะไร แต่มีบางหน่วยระบบที่มนุษย์สามารถรับรู้ได้ เช่น เรารู้ว่าคณะกรรมการสอบคัดเลือกของโรงเรียนถูกสร้างขึ้นโดยอาจารย์ใหญ่ เพื่อทำการสอบคัดเลือกนักเรียนเข้าเรียนในโรงเรียน

2. มีขอบเขต (Having Boundary) คือ มีเส้นเขตแดนล้อมรอบเนื้อที่ที่หน่วยนี้ ซึ่งแบ่งแยกเนื้อที่ขอบเขตของหน่วยนี้ออกจากหน่วยอื่น ทำให้หน่วยงานอื่นๆ เหล่านี้มีสภาพเป็น “บริบท” ของหน่วยงานนี้ เช่น ผิวหนังและปลายเส้นผมของคนเป็นแนวแบ่งเขตแดนซึ่งแยกคนหนึ่งออกจากสิ่งอื่นภายนอก

3. มีผลผลิต (Having Product) หมายความว่า หน่วยระบบนี้ให้ผลผลิตบางอย่างอันเป็นผลมาจากการทำงานของหน่วยระบบผลผลิตดังกล่าวอาจมีมากกว่าหนึ่งรายการก็ได้ และแต่ละรายการเมื่อหลุดออกจากหน่วยระบบอื่นแล้วก็จะเลื่อนไหลไปเป็นปัจจัยนำเข้าของหน่วยระบบอื่นที่เป็นบริบทของหน่วยระบบนี้ต่อไป

4. มีกระบวนการทำงาน (Having Process) คือ หน่วยระบบนี้มีกระบวนการทำงานที่มีลักษณะเป็นแผนแบบที่ชัดเจน และมีความคงที่ในห้วงเวลาหนึ่ง สามารถสังเกตได้และประเมินได้ กระบวนการทำงานนี้คือ การที่ปัจจัยนำเข้าต่างๆ มากระทำปฏิกิริยาต่อกันจนบังเกิดเป็นผลผลิตของหน่วยระบบ กระบวนการอาจมีหลายขั้นตอนและแต่ละขั้นตอนมีลักษณะเป็นหน่วยระบบในตัวเอง อีกด้วยคือ มีคุณสมบัติทุกข้อของหน่วยระบบ

5. มีปัจจัยนำเข้า (Having Input) หมายความว่า หน่วยนี้รับเอาบางสิ่งบางอย่าง เข้ามาในหน่วยระบบ เพื่อนำไปเข้ากระบวนการและแปลงรูปเป็นผลผลิต ปัจจัยนำเข้าเหล่านี้ได้มาจากผลผลิตของหน่วยระบบอื่นๆ ซึ่งเป็นบริบทของหน่วยนี้ มีข้อควรสังเกตคือหน่วยระบบนี้เป็นสิ่งมีชีวิตสามารถคัดเลือกปัจจัยนำเข้าแต่ละหน่วยระบบที่ไม่มีชีวิตจะไม่สามารถคัดเลือกปัจจัยนำเข้าได้ด้วยตัวเอง เว้นไว้แต่ได้ถูกวางเงื่อนไขหรือโปรแกรมไว้ล่วงหน้าโดยผู้สร้างหน่วยระบบนั้นกิจกรรมการคัดเลือกปัจจัยนำเข้าหรือการปรับกระบวนการภายในได้ชื่อว่าเป็นการส่งผลย้อนกลับ (Internal Feedback)

6. มีบริบท (Having Context) หมายความว่า มีหน่วยระบบอื่นๆ จำนวนหนึ่งที่อยู่นอกเส้นเขตแดนของหน่วยนี้ ซึ่งให้ปัจจัยนำเข้าแก่หน่วยนี้และรับเอาผลผลิตของหน่วยนี้ และหน่วยอื่นๆ เหล่านี้มารวมกันแล้วเรียกว่าบริบทของหน่วยนี้ การที่ผลผลิตถูกส่งผ่านบริบทแล้วมีผลกระทบไปถึงปัจจัยนำเข้าขั้นต่อไป เช่นนี้ ได้ชื่อว่าเป็นการส่งผลย้อนกลับภายนอก (External Feedback)

7. มีผลย้อนกลับ (Having Feedback) คือ การที่ผลผลิตตามขั้นตอนต่างๆ จากการทำงานของหน่วยระบบ ถูกส่งให้มีผลกระทบถึงขั้นก่อนหน้านั้นถ้าผลดังกล่าวถูกส่งผ่านบริบทภายนอกได้ชื่อว่า เป็นการส่งผลย้อนกลับภายนอก (External Feedback) และถ้าเป็นการส่งผ่านภายในขอบเขตของหน่วยระบบเอง เรียกว่า การส่งผลย้อนกลับภายใน (Internal Feedback)

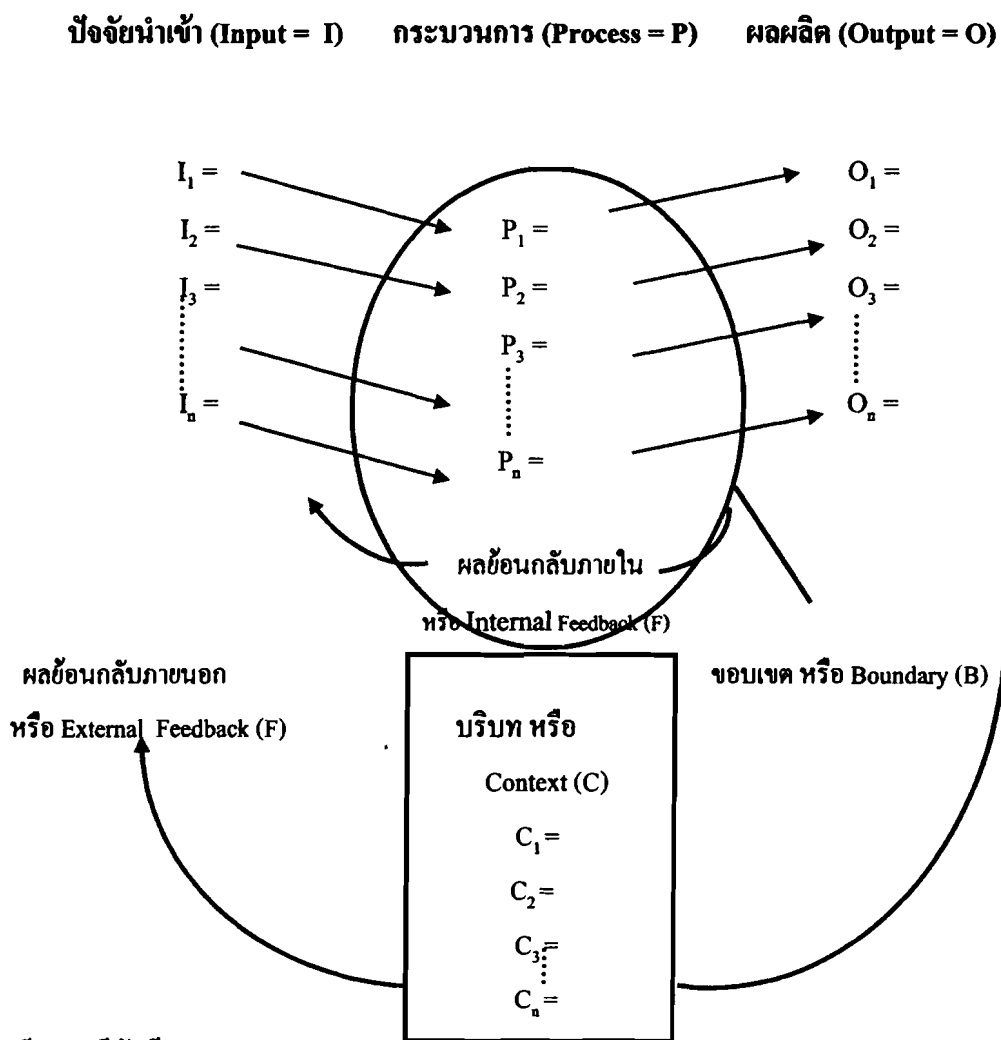
8. ประกอบขึ้นจากหน่วยระบบจำนวนหนึ่ง (Being Composed of a Number of Subsystem Unit) หมายความว่า หน่วยระบบที่นำมาวิเคราะห์แยกแยะหาส่วนประกอบจะพบว่าประกอบด้วยอนุระบบย่อยๆ จำนวนหนึ่ง หน่วยอนุระบบดังกล่าวได้แก่ ปัจจัยนำเข้าแต่ละรายการ กระบวนการทำงานแต่ละรายการ และผลผลิตแต่ละรายการซึ่งล้วนแล้วแต่มีคุณสมบัติเป็นหน่วยระบบในตัวเองทั้งสิ้น

9. หน่วยอนุระบบหนึ่งของหน่วยอิสระระบบหนึ่ง (Being a Subsystem Unit of a Supra System Unit) หมายความว่า หน่วยระบบนี้เป็นส่วนย่อยของหน่วยอิสระระบบอีก หน่วยหนึ่งซึ่งมีขนาดใหญ่กว่าหน่วยนี้ หน่วยอิสระระบบดังกล่าวนอกจากจะประกอบขึ้นจากหน่วยอนุระบบนี้แล้วยังประกอบด้วยหน่วยอนุระบบอื่นๆ อีกจำนวนหนึ่ง หน่วยระบบที่เป็นสมาชิกหรือส่วนประกอบทั้งหลายเหล่านี้ จะทำงานประสานกันเพื่อผลผลิตของแต่ละหน่วยอนุระบบรวมกัน ส่งผลให้เป็นผลผลิตรวมของหน่วยระบบ

10. มีจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดบนมิติเวลา (Having Starting Point and Ending Point on Time Dimension) หมายความว่า หน่วยระบบนี้เกิดขึ้น ณ เวลาหนึ่งเวลาใดแล้วดำเนินไประยะเวลาหนึ่ง จึงสิ้นสุดความเป็นหน่วยระบบ โดยที่บรรดาอนุระบบของหน่วยนี้แยกสลายจากกันมิได้ทำงานร่วมกันเพื่อทำให้เกิดผลผลิตรวมของหน่วยระบบนี้อีกต่อไป บรรดาอนุระบบที่แยกสลายจากกันไปแล้วนั้นต่างหน่วยก็ต่างแยกย้ายกันไปเป็นปัจจัยนำเข้าของหน่วยระบบอื่นๆ ในบริบทหรือในอิสระระบบต่อไป

11. มีที่มาที่อยู่และที่ไป (Having Past Condition, Present Condition, and Future Condition) หมายความว่า หน่วยระบบแต่ละหน่วยย่อมก่อกำเนิดมาจากเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งก่อนหน้านี และมาปรากฏดังในสภาพปัจจุบัน แล้วก็จะถึงเวลาในอนาคตที่เป็นไปสู่สภาพอื่นๆ การก่อกำเนิดก็ดีและการดำรงอยู่ก็ดีตลอดจนการเป็นไปในอนาคตก็ดี ล้วนมาจากการกระทำของเหตุปัจจัยที่เป็นธรรมชาติ หรือเหตุปัจจัยที่เป็นการกระทำของมนุษย์หรือทั้งสองประการผสมกัน เช่น หน่วยครอบครัวที่ถูกสร้างขึ้น โดยการกระทำของมนุษย์ แต่สัตว์เซลล์เดียวถูกสร้างขึ้น โดยการกระทำของธรรมชาติ เป็นต้น

ภาพที่ 2.3 โครงสร้างทางความคิดแสดงคุณสมบัติของหนึ่งหน่วยระบบทำงาน

(เจลีชว บุรีภักดี, 2546 : 2/33-2/37)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (2550 – 2554) เป็นแผนที่อัญเชิญ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นแนวปฏิบัติ ยึด “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” เป็นแผนยุทธศาสตร์ที่วางทิศทางการปรับตัวของประเทศในระยะ 10–15 ปี เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคการพัฒนา ในทุกขั้นตอนของแผน ตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมวางแผน และร่วมดำเนินการพัฒนาตามบทบาทและความรับผิดชอบของแต่ละภาคส่วน อันเป็นการระดมทรัพยากรทั้งจากภาครัฐและนอกภาครัฐ และระดมพลังสังคมจากทุกภาคส่วนให้เป็นเครือข่ายร่วมขับเคลื่อนการพัฒนายุทธศาสตร์ของแผนฯ 10 สู่การปฏิบัติ รวมตลอดทั้งร่วมติดตามตรวจสอบผลการดำเนินงานตามแผนอย่างต่อเนื่อง โดยมีสาระสำคัญดังนี้

หลักการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10

1. แผนฯ 10 ยังคงอัญเชิญ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นหลักปฏิบัติในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ และยึดกระบวนการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” ต่อเนื่องจากแผนฯ 9
2. แผนฯ 10 เป็นแผนยุทธศาสตร์ที่ชี้นำทิศทางการปรับตัวเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงในระยะ 10-15 ปีข้างหน้า พร้อมทั้งให้ความสำคัญต่อการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ที่มีความสำคัญต่อการเสริมสร้างรากฐานการพัฒนาประเทศให้เกิดผลทางปฏิบัติในระยะ 5 ปี ของแผน ตลอดทั้งมีความสอดคล้องเชื่อมโยงกับแผนการบริหารราชการแผ่นดิน ซึ่งเป็นแผนยุทธศาสตร์ที่แสดงทิศทางการปฏิบัติงานของภาครัฐในระยะ 4 ปี ตามนโยบายรัฐบาลที่แถลงต่อรัฐสภา
3. แผนฯ 10 เป็นแผนที่มุ่งให้ทุกภาคส่วนในสังคมมีส่วนร่วมดำเนินการในทุกขั้นตอนของแผน ตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมวางแผน และร่วมดำเนินการพัฒนาตามบทบาทและความรับผิดชอบของแต่ละภาคส่วน อันเป็นการระดมทรัพยากรทั้งจากภาครัฐและนอกภาครัฐและระดมพลังสังคมจากทุกภาคส่วนให้เป็นเครือข่ายร่วมขับเคลื่อนการพัฒนายุทธศาสตร์ของแผนฯ 10 สู่การปฏิบัติ รวมตลอดทั้งร่วมติดตามตรวจสอบผลการดำเนินงานตามแผนอย่างต่อเนื่อง ขณะที่แผนการบริหารราชการแผ่นดินเป็นแผนที่ทุกหน่วยงานของรัฐใช้เป็นกรอบการปฏิบัติการกิจให้เป็นไปตามยุทธศาสตร์ของแผนและกรอบการจัดสรรงบประมาณแผ่นดินที่รัฐกำหนด

วิสัยทัศน์และทิศทางการพัฒนาประเทศ

1. กรอบแนวคิดแผนฯ 10

1.1 การอัญเชิญปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักปฏิบัติในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 อาจแยกออกเป็น 4 องค์ประกอบหลัก เพื่อใช้เป็นแนวปฏิบัติได้ดังนี้

1.1.1 แนวคิดหลัก : แนวทางการดำรงอยู่และการปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและการบริการประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์

1.1.2 หลักการ : ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้โดย

1) ความพอประมาณ คือ ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไป และไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

2) ความมีเหตุผล คือ การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

3) การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว คือ การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

1.1.3 เป้าประสงค์ : ให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

1.1.4 เงื่อนไขพื้นฐาน : ในการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้และเกิดผลประโยชน์ต้องมีเงื่อนไข 3 ประการ คือ

ประการแรก : จะต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน

ประการที่สอง : จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกใน “คุณธรรม” ความซื่อสัตย์สุจริต และความรอบรู้ที่เหมาะสมในการดำเนินชีวิต

ประการที่สาม : จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจคนในชาติให้ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน มี “ความเพียร” มีสติ และความรอบคอบ

1.2 คนเป็นศูนย์กลาง คือ กระบวนทรรศน์การพัฒนาสู่ความพอเพียง กล่าวคือเป็นการพัฒนาที่เอาคนเป็นตัวตั้ง โดยคำนึงถึงทุกมิติของคุณค่าความเป็นคนและการอยู่ร่วมกันด้วยสันติสุข

ระหว่างคนกับคน และระหว่างคนกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันเป็นการพัฒนาเชื่อมโยงคนเข้ากับองค์ประกอบของวิถีชีวิตทั้งหมดทุกมิติอย่างบูรณาการ คือ ตัวคนและจิตใจ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและความเป็นสังคมในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งต่างก็มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม และความหลากหลายทางธรรมชาติที่แตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ กระบวนการพัฒนาดังกล่าวนี้จะก่อให้เกิดการกระจายอำนาจและศักดิ์ศรีให้แก่ทุกกลุ่มชนในสังคม สร้างความอยู่ดีมีสุขให้แก่คนส่วนใหญ่ในชาติ นำไปสู่การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนในที่สุด

2. วิสัยทัศน์การพัฒนาประเทศ

มุ่งพัฒนาประเทศไทยสู่ “สังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน (Green and Happiness Society)” โดยคนไทยมีความรู้คู่คุณธรรม รู้เท่าทันโลก เป็นคนดี มีวินัยและรับผิดชอบ มีความภูมิใจ สามารถสืบทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย ชุมชน และสถาบันสังคมมีความเข้มแข็ง อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและเกื้อกูลภายใต้ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และความหลากหลายทางทรัพยากรธรรมชาติ มีระบบเศรษฐกิจที่มีเสถียรภาพ สามารถพึ่งตนเองและแข่งขันได้ รวมทั้งมีการกระจายการพัฒนาที่เป็นธรรม อยู่ภายใต้ระบบบริหารจัดการประเทศที่โปร่งใส เป็นธรรม และทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม อันจะเป็นรากฐานการพัฒนาประเทศที่สมดุล และสร้างความสุขอย่างยั่งยืน

โดยมีพันธกิจของการพัฒนาประเทศ ดังนี้

2.1 พัฒนาคุณภาพคนในชาติให้มีความรอบรู้คู่คุณธรรมและสร้างสังคมฐานความรู้ใหม่ให้เป็นภูมิคุ้มกัน พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง เป็นกำลังปัญญาในการพัฒนาประเทศให้สามารถก้าวไปกับโลกได้อย่างมั่นคงและรู้เท่าทัน มีจิตสำนึกในคุณธรรม จริยธรรม วิริยะอุตสาหะ ซื่อสัตย์ สุจริต และสามัคคีธรรม รวมทั้งเคารพในศักดิ์ศรี คุณค่าและสิทธิความเป็นคนอย่างเท่าเทียมกัน

2.2 เสริมสร้างความเท่าเทียมและความเข้มแข็งของชุมชนและสังคม รวมพลังเป็นเครือข่ายการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง มุ่งคงความหลากหลายทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยและความหลากหลายทางชีวภาพให้เป็นฐานที่มั่นคงในการดำรงวิถีชีวิตและการพึ่งตนเอง

2.3 ปฏิรูปโครงสร้างเศรษฐกิจให้แข็งแกร่ง มั่นคง แข่งขันได้และเป็นธรรม ที่เน้นการพึ่งตนเอง ลดการพึ่งพาจากภายนอก มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี มีคุณภาพ แข่งขันได้มีเสถียรภาพและมีการกระจายการพัฒนาอย่างเป็นธรรม เป็นการปรับโครงสร้างการผลิตระหว่างภาคเกษตร อุตสาหกรรมและบริการสู่การผลิตบนฐานความรู้ที่เน้นกระบวนการผลิตที่ใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีที่เหมาะสม

2.4 พัฒนาระบบบริหารจัดการประเทศให้เกิดธรรมาภิบาลในทุกระดับ มีการกระจายอำนาจ เสริมสร้างประชาธิปไตย บริหารจัดการด้วยความโปร่งใส รับผิดชอบต่อสาธารณะ ยุติธรรม มีกลไกและกฎระเบียบที่เอื้อต่อการพัฒนาที่สร้างความเป็นธรรมในสังคม และเพิ่มบทบาทการมีส่วนร่วมพัฒนาของคนส่วนใหญ่ในชาติทุกระดับ นำไปสู่สังคมที่มีความสุขบนรากฐานการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมที่สมดุลและยั่งยืน

แผนชุมชนและแผนชุมชนที่ตนเอง

กรมการพัฒนาชุมชน (2548 : 1- 22) กล่าวถึง การพัฒนาชุมชนว่า ถ้าหากการพัฒนาทำโดยคนในชุมชนจะเป็นการพัฒนาที่เกิดขึ้นจากความต้องการ ความคิด ความเชื่อและการรวบรวมความคิดเห็นของคนในชุมชนมาบริหารจัดการ เพื่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนโดยใช้ความคิดของคนในชุมชนเองรวมทั้งการลงมือทำด้วยตัวเองซึ่งการทำอย่างนี้ต้องมีแผน ถ้าหากการพัฒนาไม่มีการวางแผนก็จะมีกระบวนการหลอมรวมเอาความคิดเห็นความต้องการของคนมารวมไว้ด้วยกัน ดังนั้นการพัฒนาที่มีคนเป็นศูนย์กลางจึงมีองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ 1) การพัฒนาคน 2) การพัฒนาเพื่อคน 3) การพัฒนาโดยคน

การทำแผนชุมชนซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาโดยคนและทำให้เกิดการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน แต่ในการที่ให้คนในชุมชนลุกขึ้นมาแก้ปัญหาของตัวเองแก้วิกฤตของคนในชุมชน โดยใช้ความคิดของคนในชุมชนรวมทั้งพลังที่ทำงานร่วมกันของคนในชุมชนได้นั้น ก็ต้องลุกขึ้นมาทำแผนชุมชนกันเพราะไม่เช่นนั้นก็เหมือนกับทำไปอย่างไม่มีทิศทาง คนเราจะมีพลังก็เมื่อมีเป้าหมายในชีวิตของตน แต่ละคนย่อมมีเป้าหมายในชีวิตที่แตกต่างกัน เมื่อมีเป้าหมายในชีวิตที่แตกต่างกันต่างคนต่างใช้พลังเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตนต้องการ ด้วยเหตุนี้เองการทำแผนชุมชนจึงต้องมีกระบวนการจัดการกับพลังของชุมชน โดยทำให้เกิดพลังสร้างสรรค์การหลอมรวมเอาพลังที่แต่ละคนมีมาผนึกมาบูรณาการเพื่อให้เกิดพลังที่สร้างสรรค์ แทนที่จะเป็นพลังที่จะนำไปสู่การทำลายล้างเพื่อให้ได้มาซึ่งเป้าหมายที่ตัวเองต้องการเพียงคนเดียวแล้วจะทำให้คนอื่นต้องพ่ายแพ้หมดในกระบวนการทำแผนชุมชนจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีคนที่มีทักษะในการเป็นวิทยากรกระบวนการเรียกว่า ผู้เอื้ออำนวยกระบวนการพูดคุยในชุมชน เพราะคำว่าวิทยากร หมายถึง คนที่มีความรู้แต่เราไม่ต้องการคนที่มีความรู้ ในการจัดทำแผนชุมชนเราต้องการคนที่มีความสามารถจัดแจงให้คนพูดคุยกันได้ และการพูดคุยกันเท่านั้นที่ทำให้แผนชุมชนเป็นแผนที่เกิดประโยชน์กับทุกคนในชุมชน การจัดเวทีประชาคมสำหรับกระบวนการจัดทำแผนชุมชนต้องถือว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ และเป็นสิ่งที่มองข้ามไม่ได้ถ้าหากว่าแผนชุมชนทำโดยคนใดคนหนึ่งแผนนั้นไม่ใช่แผนชุมชน มันจะเป็นแผนของบุคคลและเราเองก็มีบทเรียนมากมาย ที่ทำให้เห็นว่าแผนชุมชนที่เกิดจากผู้นำเพียงไม่กี่คนมันไม่ใช่แผนที่จะสะท้อนหรือแผนที่ทำให้ความต้องการของชุมชนนั้นบรรลุได้ ดังนั้นการทำแผนชุมชนจำเป็นต้องให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วม โดยไม่ต้องคำนึงถึงว่าชาวบ้านคนนั้นเป็นผู้หรือเปล่า มีตำแหน่งหรือเปล่า รู้หรือไม่รู้หนังสือ เพราะว่าการรู้หรือไม่รู้การมีบทบาทหรือตำแหน่งในหมู่บ้านก็ไม่ได้หมายความว่าเรามีความต้องการที่ดีกว่าคนอื่นหรือว่าคนกลุ่มนี้เท่านั้นที่จะวางแผนได้ เพราะว่าคนที่วางแผนชุมชนได้ต้องเป็นคนที่รู้ปัญหาเป็นคนที่อยู่กับปัญหาเป็นคนที่เจอปัญหากับตัวเอง ดังนั้นความเชื่ออย่างหนึ่งของคนที่อยู่ในกระบวนการทำแผนชุมชนคือ ปัญหาของใครคนนั้นต้องแก้ ไม่ใช่ปัญหาของคนนี้แล้วให้คนอื่นแก้ให้ นี่ก็คือความคิดเบื้องต้นของการทำแผนชุมชน ทำไมจึงต้องทำแผนชุมชนกันจะเห็นได้ว่าในยุคสมัยนี้ปัญหาต่างๆ ของบ้านเมืองมันมาเร็วมาก สลับซับซ้อนและ

ส่งผลกระทบต่อคนจำนวนมาก ถ้าหากว่าคนที่ถูกผลกระทบนั้นไม่ลุกขึ้นมาแก้ปัญหาของตัวเองแล้ว จะรอให้คนอื่นมาแก้ปัญหาให้ไม่มีทางที่ปัญหานั้นจะหมดไปได้ จากบทเรียนที่ผ่านมาชี้ให้เห็นว่ายิ่งพัฒนาคนถูกพัฒนาอย่างแยะไม่ใช่อัจฉริยะ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่ 1 - 9 ที่ผ่านมารวมกันอยู่เสมอว่าไม่ทำให้ชีวิตชาวบ้านดีขึ้น แต่ยิ่งพัฒนาประเทศยิ่งแยะลง เศรษฐกิจดี สังคมเลวอะไรทำนองนี้ ด้วยเหตุนี้ถ้าหากเราต้องการให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและตรงกับความต้องการของคนที่ต้องการพัฒนา ก็ควรให้คนที่ต้องการรับการพัฒนาลุกขึ้นมาจัดการกับปัญหาหรือว่ามาจัดการกับเรื่องราวของตนเอง ให้ชาวบ้านลุกขึ้นมาใช้พลังอำนาจของตัวเองในการบริหารจัดการชุมชนของตนเอง การส่งเสริมกระจายอำนาจให้ชาวบ้านได้ตัดสินใจใช้พลังอำนาจในการบริหารจัดการ โดยชุมชนจะเป็นทิศทางที่สำคัญในอนาคต ที่เรียกว่า พลังชุมชน

กรมการพัฒนาชุมชน (2550 : 1-21) กล่าวถึงการสร้างพลังชุมชนว่า เป็นการยึดหลักการสำคัญคือ อาศัยประชาชนยกให้ประชาชนเป็นหลัก โดยเริ่มต้นที่ประชาชนด้วยวิธีการส่งเสริม สนับสนุน เร่งเร้า จูงใจให้เกิดการเรียนรู้และมีส่วนร่วม โดยนำกระบวนการแผนชุมชนมาเป็นเครื่องมือสร้างการคิดและการเรียนรู้ จนมีผลต่อการสร้างพลังชุมชนให้สามารถดำเนินกระบวนการทำงานของชุมชนและสามารถเริ่มเคลื่อนไหวในการคิดตั้งระบบบริหารจัดการชุมชนได้

การจัดกระบวนการทำแผนชุมชน เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความสามารถให้กับประชาชนในชุมชน มีหลักคิดในการจัดกระบวนการที่คำนึงถึง การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning) ของประชาชน ยึดหลักการประชาชนเป็นผู้เรียน ทุกคนมีความสามารถในการเรียนรู้และพัฒนาได้ตามศักยภาพของแต่ละบุคคล การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วม ในกระบวนการเรียนรู้ทุกขั้นตอนตลอดเวลา เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากกระบวนการกลุ่ม เช่น การระดมสมอง การทำเวทีประชาคม การอภิปราย การแสดงบทบาทสมมติ การใช้คำถามและเทคนิคต่างๆ เป็นสื่อกระตุ้นให้คิด จัดกิจกรรมให้ได้ทำและสร้างผลงานของตนเอง ส่งเสริมให้เกิดจินตนาการด้วยสื่อต่างๆ ผลงานและความรู้ที่ได้นั้นสามารถเชื่อมโยงกับชีวิตจริง

องค์ประกอบของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม มี 4 ประการ คือ

- 1) การนำประสบการณ์เดิมของแต่ละบุคคลมาพัฒนาเป็นองค์ความรู้
- 2) สะท้อนความคิด อภิปราย แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน
- 3) สร้างความเข้าใจ เป็นการสร้างความเข้าใจ เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นโดยการคิดของผู้เรียนเอง นำไปสู่การเกิดความคิดรวบยอด (Concept) ในการเรียนรู้

4) ประยุกต์ใช้แนวคิด เป็นการนำผลจากการเรียนรู้ไปปรับใช้

กระบวนการทำแผนชุมชนมีขั้นตอนต่างๆ ที่ประกอบอยู่ในวงจรการกระทำของประชาชน โดยยึดหลักการเรียนรู้ อีกทั้งยังส่งเสริมให้ประชาชนใช้ระบบบริหารจัดการชุมชน เพื่อ

การจัดการงานต่างๆ ให้สำเร็จ แผนชุมชน หมายถึง ผลของการบริหารจัดการชุมชนเรียนรู้จนสามารถกำหนดเป้าหมาย ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนทั้งชุมชน ให้ร่วมกันคิด คัดสินใจ นำแนวทางไปใช้ในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ทั้งระดับครอบครัวและชุมชน เพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในอนาคต โดยกำหนดเป็นกิจกรรม โครงการ ในลักษณะที่ชุมชนทำได้เองทันทีด้วยความสามารถและศักยภาพของชุมชน (แผนพึ่งตนเอง) หรืออาศัยความสามารถร่วมกับหน่วยงานสนับสนุนอื่นๆ ในการดำเนินการร่วมกัน(แผนขอความร่วมมือ) หรืออาจยกให้เป็นภาระของหน่วยงานภายนอกชุมชน เป็นผู้ดำเนินการในกิจกรรม โครงการ ที่เกินขีดความสามารถของชุมชน เพื่อผลการพัฒนาป้องกันและแก้ไขปัญหของชุมชนสู่จุดมุ่งหมายของการเป็นชุมชนที่เข้มแข็งอยู่เย็นเป็นสุข (แผนขอความช่วยเหลือ)

แผนชุมชน มีความสำคัญมากเพราะเป็นกระบวนการเสริมสร้างการเรียนรู้ของคนในชุมชน ทำให้รู้จักตัวตนของตนเองและชุมชน สร้างพลังความสามัคคีในชุมชน ทำให้ชุมชนใช้ประสบการณ์และความรู้ร่วมกันกำหนดทิศทาง แนวทางการพัฒนาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถดำเนินการเพื่อตอบสนองความต้องการ ได้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และสถานการณ์ มีกระบวนการแก้ไขปัญหาที่สาเหตุของปัญหา มีเป้าหมายของความสำเร็จที่ชัดเจนเชื่อมโยงรองรับนโยบายการพัฒนาของประเทศ และกำหนดระยะเวลาเพื่อความสำเร็จของเป้าหมายในการดำเนินการได้ ทั้งยังใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาและการเชื่อมประสานภาคีการพัฒนา ทั้งภาครัฐบาลและเอกชน ในการสนับสนุนงบประมาณและวิชาการหรืออื่นๆ ได้ด้วย

แผนชุมชน มีเป้าหมายในการจัดกระบวนการเพื่อสร้างเสริมให้คนในชุมชนมีความสามารถในการบริหารจัดการตนเองและชุมชนได้ มีขั้นตอนสำหรับการทำงานเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน มีลักษณะรายละเอียดของโครงการและกิจกรรมที่ชุมชนปฏิบัติได้ด้วยความสามารถและศักยภาพของชุมชนเอง โดยพึ่งพาทภายนอกให้น้อยที่สุด มีหลักมีแนวทางในการปฏิบัติงานให้เกิดผลตามเป้าหมายคือ ชุมชนพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน หรือแม้กระทั่งสามารถนำเสนอแผนต่อหน่วยงานและรับการสนับสนุนงบประมาณวิชาการ หรือเรื่องอื่นใดในส่วนที่เกินความสามารถของชุมชนเพื่อใช้ดำเนินกิจกรรมให้บรรลุวัตถุประสงค์

องค์ประกอบของแผนชุมชน มีเนื้อหาประกอบด้วย

- 1) ข้อมูลสภาพพื้นที่
- 2) ดำเนินความเป็นมา วิถีชีวิตและแนวทางปฏิบัติของชุมชน
- 3) ศักยภาพ ทรัพยากร เช่น ภูมิสังคม ทูทางสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น โอกาส การพัฒนา
- 4) สภาพความเป็นจริงในปัจจุบัน สะท้อนความต้องการและปัญหาส่วนรวมของชุมชน
- 5) วิธีการรูปแบบการวิเคราะห์และผลการวิเคราะห์ข้อมูล การเชื่อมโยงกับสถานการณ์

แวดล้อมภายนอก การคาดหมายเหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

- 6) เป้าหมายความสำเร็จที่ชุมชนต้องการให้เกิดขึ้น สำหรับเตรียมการป้องกันแก้ไข และรับมือกับสถานการณ์ในอนาคต
- 7) กรอบแนวทางยุทธศาสตร์ในการทำให้เป้าหมายที่ต้องการเกิดขึ้นจริงในอนาคต
- 8) วิธีการในการทำให้กรอบแนวทางและการไปถึงเป้าหมายได้อย่างแท้จริง หมวดยุทธศาสตร์และประเภทของกิจกรรมหรือโครงการ ที่ดำเนินการตามลำดับความสำคัญเร่งด่วน
- 9) องค์กร กลุ่ม หรือบุคคลที่รับผิดชอบ ในการบริหารจัดการกิจกรรมและโครงการ
- 10) และหรืออื่นๆ ตามแต่ต้องการ เช่น กลวิธี ขั้นตอนกระบวนการจัดทำแผนของชุมชน

การจัดทำแผนชุมชน

จัดประชุมสมาชิกชุมชน ร่วมแสดงความคิดเห็น คณะทำงานสร้างความเข้าใจด้วยการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลของชุมชน ให้ที่ประชุมร่วมตรวจสอบข้อมูลเพื่อรับรองแก้ไขปรับปรุงและเพิ่มเติมให้สมบูรณ์ถูกต้องเป็นจริงเป็นปัจจุบัน นำเสนอร่างแผนชุมชน สร้างความเข้าใจพร้อมทั้งนำข้อมูลที่ได้รับการยอมรับ มาร่วมกันพิจารณาแยกแยะปัญหาสาเหตุ จัดหมวดหมู่ปัญหา กำหนดเป้าหมาย วิสัยทัศน์ กำหนดแนวทางป้องกันแก้ไข อนุรักษ์พัฒนาตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และมุ่งการพึ่งตนเองเป็นหลัก จัดลำดับความสำคัญ แยกประเภทแผน ประเภทโครงการและกิจกรรมตามวัตถุประสงค์เชิงประเด็นปัญหาหรือเชิงพื้นที่ ตามลักษณะการปฏิบัติคือ 1) ชุมชนจัดการพัฒนาแก้ไขได้เอง 2) ชุมชนทำร่วมกับภาคีการพัฒนาอื่นๆ 3) ชุมชนต้องร้องขอคนอื่นทำให้ เทคนิคการดำเนินการต้องอาศัยเครื่องมือช่วยคิด ช่วยสรุป ช่วยสร้างโอกาส ช่วยให้แสดงความคิดเห็น การสร้างบรรยากาศแห่งการร่วมแรงร่วมใจ สามัคคีเพื่ออนาคตของชุมชน บนพื้นฐานความสัมพันธ์ รับรู้ เข้าถึงกันและกันตระหนักร่วมแรงร่วมใจ รับผิดชอบและผลกัณฑ์

แผนชุมชนพึ่งตนเอง

สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม (ม.ป.ป.: 1-6) ได้ให้ความหมายของแผนชุมชนพึ่งตนเองว่า หมายถึง การกำหนด อนาคต หรือความมุ่งหวัง ของชุมชนว่าอยากจะทำให้ชุมชนเป็นอย่างไร การพัฒนา และการแก้ไขปัญหาของหมู่บ้าน ของตำบล ของท้องถิ่น ต้องมาจากสมาชิกในชุมชนหรือท้องถิ่นเป็นหลักแทนที่จะให้คนอื่นมาคิดมากำหนดให้เหมือนแต่ก่อน ส่วนหน่วยงานราชการ องค์กรพัฒนาเอกชนหรือคนอื่นๆ ที่อยู่นอกชุมชนจะอยู่ในฐานะของผู้สนับสนุน หรือพี่เลี้ยง คอยให้คำปรึกษาและช่วยส่งเสริมสิ่งที่ชุมชนไม่รู้หรือสนับสนุน สิ่งที่ชุมชนทำเองไม่ได้ แผนชุมชนพึ่งตนเองจึงเป็น

กิจกรรมหรือแผนงานที่คนในชุมชนช่วยกันคิดค้นร่วมกันว่าจะทำอนาคตของชุมชนเป็นอย่างไรที่ชุมชนหวังได้อย่างไร

เป้าหมายของการทำแผนชุมชนที่ตนเอง

เป้าหมายของแผนชุมชนนำอยู่และพึ่งตนเอง คือ การทำให้สมาชิกที่มีอยู่หลากหลายในชุมชนมีโอกาสได้มาร่วมคิดร่วมกันหา เรียนรู้ร่วมกัน และตัดสินใจว่าจะทำอย่างไรให้ชุมชนนำอยู่ และสามารถพึ่งตนเองได้มาก และพึ่งพาคนอื่นให้น้อย การจะรู้ได้ว่าชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างไรนั้น สมาชิกในชุมชนจำเป็นต้องรู้และมีการรวบรวมข้อมูลเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับชุมชน ดังนี้

1. ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ตลอดจนจุดเด่นของชุมชน เช่น ประวัติศาสตร์ชุมชน สภาพทางภูมิศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ บริการสาธารณะที่มีอยู่ในชุมชน จำนวนประชากร การประกอบอาชีพ จำนวนและประเภทของโรงงาน ร้านค้า กลุ่มองค์กรต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน ผู้รู้ด้านต่างๆ ที่ชุมชนมีอยู่ เป็นต้น

2. ปัญหาของชุมชน อาจจะแยกเป็นปัญหาเร่งด่วน ปัญหาที่ต้องใช้ระยะเวลาในการแก้ไข ปัญหาที่ชุมชนแก้ไขได้เอง ปัญหาที่ต้องประสานความร่วมมือหรือขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานหรือบุคคลภายนอกชุมชน

3. ความมุ่งหวังของชาวบ้านที่มีต่อชุมชนอยากเห็นชุมชนเป็นอย่างไรในอนาคต

4. แผนงาน มาตรการ และรายละเอียดการดำเนินงาน ตลอดจนผู้รับผิดชอบ ผู้ที่สนับสนุน เพื่อให้เกิดการปฏิบัติงานที่เป็นจริง

เมื่อมีหรือรู้ข้อมูลเหล่านี้แล้วก็นำข้อมูลเหล่านี้มาพูดคุยกันว่าถ้าจะพัฒนาให้ชุมชนนำอยู่และพึ่งพาตนเองได้จริง หรือพัฒนาให้ชุมชนบรรลุเป้าหมายอย่างที่มุ่งหวังไว้นั้น ใครจะต้องทำอะไรบ้าง ต้องทำอะไรเมื่อไร ต้องแสวงหาความร่วมมือจากใครบ้าง แผนชุมชนที่ชุมชนช่วยกันคิดนั้นสามารถจะผลักดันให้เป็นแผนขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ได้หรือไม่ แผนชุมชนที่ตนเองจะขอรับการสนับสนุนจากภาคธุรกิจเอกชน หรือขอรับการสนับสนุนจากส่วนราชการต่างๆ ได้หรือไม่ เป็นต้น

ดังนั้น เป้าหมายของการทำแผนชุมชนที่ตนเองจึงไม่ใช่การรีบเร่งเขียนแผนงานให้ได้ออกมาเป็นเล่ม เพื่อที่จะไปขอยกงบประมาณจากใคร แต่อยู่ที่การเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้พบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนมุมมองความคิดเห็นของกันและกันอย่างมีขั้นตอน ร่วมคิดกันว่าชุมชนจะมีแนวทางการพึ่งตนเองให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้อย่างไร และเรื่องไหนที่ชุมชนทำเองไม่ได้ ชุมชนจะมีวิธีการร่วมมือกับคนอื่นอย่างไร ข้อเสนอที่ได้จากการพูดคุย คือ แนวทางและวิธีการที่จะทำให้สมาชิกชุมชนรู้ว่า ชุมชนนำอยู่เป็นอย่างไรและจะพึ่งพาตัวเองได้อย่างไร

ใครเกี่ยวข้องกับการทำแผนชุมชนพึ่งตนเอง

ในชุมชนหนึ่งๆ ย่อมมีองค์ประกอบของคนที่หลากหลาย ดังนั้นการทำแผนชุมชนพึ่งตนเอง ต้องมีสมาชิกชุมชนที่มาจากหลากหลายอาชีพ ไม่จำกัดฐานะ รวมทั้งกำนัน นักพัฒนาเกษตรกร แม่บ้าน ตลอดจนผู้นำทางศาสนาที่ชาวบ้านให้ความเคารพได้เข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมกำหนดทิศทางของชุมชนในเวทีเดียวกัน เมื่อสมาชิกจากทุกๆ ส่วนในชุมชนได้มาแลกเปลี่ยนข้อมูล ความคิด และประสบการณ์ ได้มาพูดคุยกันอย่างต่อเนื่อง จะทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ รู้ร้อน รู้หนาวกับเรื่องของส่วนรวม ทำให้สมาชิกในชุมชนอยากจะทำอะไรดีๆ ให้กับชุมชนเพื่อให้ลูกหลานของคนที่อยู่ในชุมชนได้รับสิ่งที่ดีๆ ตามไปด้วย

ขั้นตอนการทำแผนชุมชนพึ่งตนเอง

เริ่มต้นจำเป็นที่จะต้องจัดเวทีเรียนรู้ร่วมกันก่อน เพื่อทำความเข้าใจถึงเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการทำแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง โดยมีตัวแทนจากกลุ่มต่างๆ และสมาชิกชุมชนที่สนใจมาเข้าร่วม เมื่อเข้าใจกันแล้วก็มีการระดมสมองแลกเปลี่ยนข้อมูลชุมชนและประสบการณ์ต่างๆ รวบรวมข้อมูลเพิ่ม โดยออกสำรวจข้อมูลของชุมชนในด้านต่างๆ เพื่อนำมาใช้ในการคิดวางแผนและดำเนินการต่อไป บางส่วนอาจจะหาข้อมูลได้จากหน่วยราชการ บางส่วนต้องเริ่มสำรวจใหม่ บางส่วนทำเพียงแค่สรุปประสบการณ์ของชุมชนที่มีอยู่แล้ว เมื่อได้ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจนำมาเสนอเพื่อทุกคนจะได้ช่วยกันคิดว่าชุมชนของเรามีจุดเด่นในด้านไหนที่ควรที่จะพัฒนาต่อไป หรือมีปัญหาอะไรที่ต้องแก้ไข ทั้งจุดเด่นและปัญหาของชุมชนนั้น สมาชิกชุมชนต้องมองให้ทะลุปรุ ปร่งว่าเรื่องไหนมันไปกระทบกับเรื่องอะไรบ้าง มีอะไรเป็นสาเหตุของปัญหาบ้าง เช่น การที่เขาวชนในหมู่บ้านติดยาบ้ามาก การแก้ไขปัญหานี้ อาจไม่ได้อยู่ที่การไล่จับผู้ค้ายาบ้าเพียงอย่างเดียว แต่อาจวิเคราะห์สาเหตุได้ว่าที่เขาวชนติดยาบ้า นั้น อาจเป็นเพราะเขาวชนไม่มีงานทำจึงมั่วสุ่มและติดยาบ้า การแก้ไขปัญหานี้ จึงต้องแก้ไขที่สาเหตุที่แท้จริง โดยการสร้างงานให้เขาวชน หรือส่งเสริมเรื่องการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เป็นต้น อย่างไรก็ตามในกรณีที่ยังไม่รู้ปัญหาที่ชุมชนมีอยู่ หรือจะพัฒนาองค์ที่ชุมชนมีอยู่อย่างไรนั้น สมาชิกชุมชนสามารถเรียนรู้เพิ่มเติมได้ เช่น การไปศึกษาดูงานจากผู้รู้หรือชุมชนอื่น หรือเริ่มต้นจากสิ่งที่สามารถจะทำเอง ได้จากง่ายไปหายาก จะช่วยให้เรามีกำลังใจและเห็นหนทางมากขึ้น ร่วมกันกำหนดกรอบการพัฒนาชุมชน จัดเรียงความสำคัญของปัญหาและโครงการ กำหนดเป็นแผนขึ้น

ความคาดหวังจากการทำแผนชุมชนพึ่งตนเอง

การทำแผน คือ การพยายามพึ่งตนเองของชุมชน โดยการคิดร่วมกัน ลงมือทำร่วมกัน การทำแผนไม่ควรมีเป้าหมายเพื่อจะพึ่งพาคนอื่น แต่ทำแผนของชุมชนออกมาได้ จะทำให้ทุกคนรู้ว่าถ้าต้องการให้ชุมชนเป็นแบบที่สมาชิกชุมชนมุ่งหวังนั้นจะต้องทำอะไรก่อนอะไรหลังแล้วค่อยมาดูว่าเรื่องไหนสมาชิกชุมชนทำได้เอง เช่น อาศัยผู้รู้ในท้องถิ่นทำกันเองได้ เรื่องที่ต้องอาศัยสังคมาวงกว้างช่วยกัน เช่น ปัญหายาเสพติด เรื่องไหนต้องให้หน่วยงานภายนอกมาช่วย เช่น เทคนิคการผลิต การผสม

พันธุ์พืช การตั้งกองทุนสวัสดิการ เป็นต้น จะเห็นได้ว่าการมีแผนแม่บทชุมชนที่ตนเอง ก่อให้เกิดประโยชน์กับทุกฝ่ายทั้งในชุมชนเองและหน่วยงานจากภายนอกที่ชุมชนต้องประสานความร่วมมือด้วย บางกิจกรรมชุมชนต้องขอการสนับสนุนจากหน่วยงานหรือนุคคลภายนอกเมื่อไปขอให้เขาช่วย เขายินดีช่วยเพราะมีความคิดและมีแผนที่ชัดเจน ทำให้คนที่ต้องการช่วยรู้ว่าควรช่วยตรงไหนจึงจะตรงกับความต้องการ ช่วยอย่างไรจึงจะทำให้เกิดประโยชน์สูงสุด

การทำแผนชุมชนที่ตนเอง เพราะสมาชิกในชุมชนเห็นว่าเป็นประโยชน์แก่ท้องถิ่นของตนเองจะได้มีแผนการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามความต้องการของชุมชน โดยไม่มีใบสั่งของใคร ชุมชนจะทำเสร็จเมื่อไร ขึ้นกับความพร้อมของชุมชนนั้นๆ เอง อาจ 6 เดือน อาจ 1 ปี ข้อสำคัญ คือ ความพร้อมของคนในชุมชน ด้านความร่วมมือ ร่วมใจกัน และควรเริ่มจากสิ่งที่จะทำได้เองก่อน นอกจากนี้แล้ว การกำหนดกิจกรรมจะต้องมีการปรับปรุงข้อมูลให้ทันสมัยกับสถานการณ์ด้วย

ขอบเขตพื้นที่การทำแผนชุมชนที่ตนเอง

อาจใช้ขอบเขตของตำบลหรือประเด็นปัญหาที่สนใจก็ได้ เช่น เรื่องเกี่ยวกับป่าไม้และทรัพยากร เรื่องเกี่ยวกับอาชีพ เช่น แผนเกษตรกรรมยั่งยืน เป็นต้น ข้อดีของการทำแผนตามพื้นที่ของตำบล อาจได้เปรียบตรงที่ว่าสามารถผลักดันให้เป็นแผนงานหนึ่งของ อบต. ได้ แต่การทำงานตามประเด็นปัญหาที่สนใจ จะดีในแง่ที่เราสามารถเชื่อมโยงเรื่องราวทั้งหมดที่ส่งผลกระทบต่อเรื่องที่เราสนใจได้ตรงกว่า เช่น ปัญหาของป่าไม้จะต้องใช้ความร่วมมือจากผู้คนตลอดแนวเขตป่า ซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับหลายตำบล เป็นต้น

แผนชุมชนที่ตนเองตามแนวคิดของ เสรี พงศ์พิศ

เสรี พงศ์พิศ (2548 : 93-124) กล่าวไว้ว่า แผนชุมชนที่ตนเองเป็นแผนชีวิตของชุมชน แผนยุทธศาสตร์ที่กำหนดเป้าหมายว่า ชุมชนต้องการจะไปไหน และจะไปถึงที่นั่นได้อย่างไร เพราะเป็นแผนของชุมชน ไม่ใช่ของผู้นำ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เรียนไปด้วย ทำแผนไปด้วย จึงเป็นกระบวนการที่ใช้เวลานานไม่น้อยกว่าครึ่งปี จากนั้นก็เรียนต่อไป คือ การนำแผนไปสู่การปฏิบัติ ทำให้เกิดผลต่อชีวิตของชุมชนต่อไป ทำให้ชุมชนพัฒนาไปสู่การพึ่งตนเอง อันเป็นเป้าหมายของกระบวนการเรียนรู้หรือการทำแผนชุมชนที่ตนเองนี้

แผนชุมชนที่ตนเอง หมายถึง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนที่ชุมชนร่วมกันพัฒนาขึ้น โดยกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้เข้าใจศักยภาพที่เป็น “ทุน” ที่แท้จริงของตนเอง และพบแนวทางในการพัฒนาทุนดังกล่าวไปสู่การพึ่งตนเอง กระบวนการเรียนรู้มี มูลนิธิหมู่บ้านร่วมกับภาคีที่ทำงานกับชุมชนร่วมกับผู้นำและองค์กรชุมชนประมวลสังเคราะห์จากประสบการณ์และตั้งชื่อว่า “ประชาพิชญ์” หรือชื่อเต็มว่า “ประชาพิชญ์และพัฒนา” (People Research and Development-PR&D)

หัวใจของประชาพิชญ์ คือ การสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชนเพื่อให้ชุมชนหลุดพ้นจากวิถีคิดแบบพึ่งพาและรอความช่วยเหลือจากรัฐหรือภายนอก

หลักปรัชญาชีวิต

การทำปรัชญาชีวิตมีหลักสำคัญอยู่ 7 อย่างคือ

1. รู้จักตัวเอง รู้จักโลก การมีสติรู้ว่าตัวเองเป็นใคร สถานภาพของตนเอง รู้ความแตกต่างระหว่างความจำเป็นกับความต้องการ รู้จุดหมายของชีวิต รู้เท่าทันสังคมและโลกที่กำลังครอบงำชีวิตของผู้คนอยู่ทุกวันนี้ โดยเฉพาะลัทธิบูชาเงินและสังคมบ้าบริโภคที่ทำให้คนหลงไหลและวิ่งไล่ตามกระแสการบริโภคจนหลงทาง รู้จักยับยั้งชั่งใจกับสิ่งเข้าชวน มีชีวิตอยู่อย่างเรียบง่ายพอเพียง และรู้จักแสวงหาความสุขภายในมากกว่าภายนอกที่ผิวเผิน ซึ่งเป็นเพียงการกลบเกลื่อนความทุกข์ที่ทับถมอยู่ภายใน มีความจริงใจในการแสวงหาความหมายที่แท้จริง และความสุขที่แท้จริง

2. รู้จักรากเหง้าและเอกลักษณ์ รู้จักประวัติศาสตร์ของตนเอง บรรพบุรุษเป็นใคร เผ่าพันธุ์อะไร มาจากไหน เมื่อไร อย่างไร มีวิถีชีวิตแบบไหน ประเพณีวัฒนธรรมอะไร คนที่ไม่รู้จักรากเหง้าของตนเองเป็นคนไม่มีอดีต คนไม่มีอดีตเป็นคนไม่มีอนาคต คนอื่นจะเป็นผู้กำหนดอนาคตให้ชีวิตเหมือนไก่อยู่ในกำมือของคนอื่น จะบิบบก็ตาย จะคลายก็รอด คนเช่นนี้ไม่มีเอกลักษณ์ ไม่ความเป็นตัวของตัวเอง คัดสินใจเองไม่ได้ ไม่มีความภูมิใจในตนเอง ในรากเหง้าเผ่าพันธุ์ เพราะไม่รู้จัก ไม่เคยสนใจ

3. รู้จักศักยภาพและทุน ศักยภาพ หมายถึง พลังภายในที่ยังไม่พัฒนาหรือยังไม่พัฒนาเต็มที่ ศักยภาพเหล่านี้มีทั้งทรัพยากรต่างๆ ในท้องถิ่นที่คนมองข้ามหรือไม่รู้ ไม่เข้าใจเพราะไม่ค้นหา ไม่ถามคนเฒ่าคนแก่ที่อยู่ในบ้าน ไม่สนใจความรู้ภูมิปัญญา ซึ่งเป็นทุนที่สำคัญ ทุนซึ่งไม่ได้หมายถึงเพียงเงิน แต่หมายถึงทรัพยากร ผลผลิต ความรู้ภูมิปัญญา ทุนทางสังคม หรือความเป็นที่ป็นน้องจารีตประเพณี หลักธรรมคำสอน เหล่านี้เป็นทุนที่ต้องขุดค้นหาและเรียนรู้

4. รายรับ รายจ่าย หนี้สิน และปัญหาต่างๆ การทำบัญชีเพื่อให้รู้สถานภาพของตนเอง เป็นเรื่องที่ชาวบ้านอาจไม่คุ้นเคย แต่วันนี้ที่สังคมเปลี่ยนจากการหาอยู่หากินมาหาเงินซื้ออยู่ซื้อกิน ถ้าหากไม่รู้สถานภาพของตนเองว่ารับเท่าไร หนี้เท่าไร ก็ไม่มีทางแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ เพราะไม่อาจวางแผนได้ว่าจะมีเงินเหลือเท่าไร จะลดรายจ่ายได้เท่าไร จะทำอะไรทดแทน และจะเพิ่มรายได้ได้อย่างไร รวมทั้งการเรียนรู้จักปัญหาต่างๆ ที่ล้วนแต่เชื่อมโยงกันหมด ไม่ว่าปัญหาทางเศรษฐกิจ ปัญหาสังคม ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาสุขภาพ

5. เรียนรู้จากตัวอย่างและความสำเร็จของชุมชนอื่น มีหลายชุมชนที่ได้เดินทางไปก่อนเคยมีปัญหาเหมือนกับชุมชนอื่นๆ แต่แก้ไขปัญหามาของตนเองได้ หรืออย่างน้อยก็กำลังแก้ไขอยู่ด้วยความมั่นใจ ไปเรียนกับคนเหล่านี้เพื่อจะได้เข้าใจว่า พวกเขาเดินทางไปก่อนได้อย่างไร ไม่จำเป็นต้องเลียนแบบโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ เพราะแต่ละชุมชนมีสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน ควรเรียนรู้วิถีคิดมากกว่ายึดติดรูปแบบ จะได้แรงบันดาลใจ คือ ได้ “กำลังใจ” และ “ปัญญา” ได้กำลังใจอย่างเดียว

ไม่พอ เพราะถ้าพบปัญหา อุปสรรค กำลังใจอาจจะหมด แต่ถ้าหากได้ความรู้และปัญญา แม้พบปัญหา ก็อาจจะท้อ แต่ไม่ถอย พร้อมทั้งจะสู้ต่อจนประสบความสำเร็จ

6. วิเคราะห์ข้อมูลและค้นหาทางเลือกใหม่ นำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจวิจัยชุมชนของตนเอง ข้อมูลที่ได้จากการไปเรียนรู้ดูงาน หรือไปศึกษาจากเอกสารมา ข้อมูลที่ได้จากการระดมความคิดจากชุมชนว่าต้องการให้ชุมชนของตนเองเป็นอะไรในอนาคต แล้วนำมาหาทางเลือกใหม่ เพื่อให้ชุมชนในอนาคตเป็นจริงให้ได้

7. ร่างแผนชุมชนทั้งตนเองและทำประชาพิจารณ์ ลงมือเขียนแผนชุมชนทั้งตนเองจากข้อมูลเหล่านี้ แผนชุมชนทั้งตนเองเป็นเครื่องมือเพื่อไปให้ถึงจุดหมายปลายทางหรือไปให้ถึงชุมชนในอนาคตที่ทุกคนอยากเห็น คือ ชุมชนเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ จากนั้นทำการประชาพิจารณ์เพื่อทุกคนจะได้ระดมพลังความคิดและสติปัญญาให้ได้แผนชีวิตที่ดีที่สุด และทุกคนมีส่วนร่วม จะได้ร่วมมือกันนำไปทำให้เป็นจริง

การทำประชาพิจารณ์แผน

สำนักนายกรัฐมนตรี (2539 : ข้อ 7, 8 และ 9) กล่าวในทางวิชาการ “ประชาพิจารณ์” คือ รูปแบบหนึ่งของการมีส่วนร่วมของประชาชนที่เปิดโอกาสให้ฝ่ายต่างๆ ทั้งภาครัฐและประชาชน ร่วมนำเสนอข้อมูล คำแถลง จุดยืน ข้อเท็จจริง และความคิดเห็น ทั้งในเชิงสนับสนุนหรือคัดค้าน เกี่ยวกับนโยบายร่างกฎหมายหรือการริเริ่มโครงการของรัฐ เพื่อให้รัฐนำข้อพิจารณาของทุกฝ่าย ไปเปรียบเทียบผลดีผลเสียหาจุดสมดุลที่เหมาะสม และใช้ดุลยพินิจอย่างรอบคอบ โปร่งใส และมีความรับผิดชอบ ก่อนที่จะตัดสินใจตามอำนาจที่มีอยู่ต่อไป

ประชาพิจารณ์จะมีลักษณะเป็นการประชุมกลุ่มขนาดใหญ่ที่เป็นทางการซึ่งต้องจัดให้มีขึ้นตามที่กฎหมายกำหนดไว้ โดยมีการจัดวาระการกำหนดเวลาให้แก่ฝ่ายนำเสนออย่างเป็นระบบ และมีการจดบันทึกการประชุมอย่างเป็นทางการอันเนื่องเกี่ยวกับการพิจารณาในศาล

หลักการและเหตุผลของประชาพิจารณ์

อย่างไรก็ตามรูปแบบและรายละเอียดของการรับฟังที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวงซึ่งออกตามพระราชบัญญัตินี้ ขาดตกบกพร่องหลักการและวิธีสำคัญไปหลายประการ จนไม่เป็นที่สนใจหรือใช้บังคับให้เป็นผลอย่างจริงจัง

ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการรับฟังความคิดเห็นสาธารณะ โดยวิธีประชาพิจารณ์ ที่ประกาศเมื่อวันที่ 30 มกราคม 2539 ในช่วงรัฐบาลนายบรรหาร ศิลปอาชา ได้แสดงหลักการและเหตุผลไว้ว่า “เพื่อกำหนดหลักเกณฑ์ และวิธีการรับฟังความคิดเห็น ในปัญหาสำคัญของชาติ ที่มีข้อ

ได้เพียงหลายฝ่าย สำหรับเป็นแนวทางประกอบการตัดสินใจของรัฐในการดำเนินงานอันมีผลกระทบต่อประชาชน”

คำจำกัดความ

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หมายถึง บุคคล กลุ่มบุคคล นิติบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือได้รับผลกระทบโดยตรงจากการดำเนินงาน โครงการของรัฐ

โครงการของรัฐ หมายความว่า การดำเนินงานไม่ว่าในลักษณะใดๆ ตามนโยบายหรือโครงการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง หรือการบริหารราชการในกิจการของรัฐหรือโครงการที่จะต้องได้รับสัมปทาน การอนุญาต อนุมัติ หรือความเห็นชอบจากหน่วยงานของรัฐ

ประเด็นที่ต้องมีการจัดทำประชาพิจารณ์

การดำเนินงานตามโครงการของรัฐเรื่องใดที่อาจมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม อาชีพ ความปลอดภัย วิถีชีวิต หรืออาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่ชุมชนหรือสังคม และอาจนำไปสู่ข้อโต้แย้งหลายฝ่าย

กระบวนการจัดทำประชาพิจารณ์

กระบวนการที่จะก่อให้เกิดมีการจัดทำประชาพิจารณ์มี 3 กรณี โดยในกรณีแรกผู้มีอำนาจเห็นควรให้มีการจัดประชาพิจารณ์กรณีที่สองผู้มีส่วนได้ส่วนเสียขอให้มีการจัดประชาพิจารณ์โครงการรัฐที่ได้มีการดำเนินการไปแล้ว และกรณีที่สามหน่วยงานของรัฐเห็นควรให้มีการจัดประชาพิจารณ์ โดยมีรายละเอียดดังนี้

กรณีที่หนึ่ง ผู้มีอำนาจเห็นควรให้มีการจัดประชาพิจารณ์ ซึ่งผู้มีอำนาจในที่นี้หมายถึงผู้มีอำนาจในหน่วยงานนั้นๆ แล้วแต่กรณี เช่น รัฐมนตรีสำหรับราชการส่วนกลาง ผู้ว่าราชการจังหวัดสำหรับราชการส่วนภูมิภาคหรือราชการส่วนท้องถิ่น หรือผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครสำหรับราชการของกรุงเทพมหานคร เห็นว่าการดำเนินงานตามโครงการของรัฐเรื่องใดซึ่งหน่วยงานของรัฐในสังกัดจัดให้มีขึ้นอาจมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม อาชีพ ความปลอดภัย วิถีชีวิต หรืออาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่ชุมชนหรือสังคม และอาจนำไปสู่ข้อโต้แย้งหลายฝ่าย จึงเห็นควรให้มีการรับฟังความคิดเห็นของฝ่ายต่างๆ เพื่อนำมาเป็นแนวทางประกอบการตัดสินใจของรัฐต่อไป

กรณีที่สอง ผู้มีส่วนได้เสียขอให้มีการจัดประชาพิจารณ์โครงการรัฐที่ได้มีการดำเนินการไปแล้ว ซึ่งผู้มีส่วนได้เสียเห็นว่าโครงการที่ดำเนินการไปแล้วมีผลกระทบเช่นเดียวกับกรณีที่หนึ่ง และต้องการให้มีการจัดทำประชาพิจารณ์ ดังนั้นต้องมีการทำหนังสือชี้แจงเป็นหนังสือภายใน 30 วัน หรือตอบข้อชี้แจงแล้ว แต่ผู้มีส่วนได้เสียยังไม่พอใจและมีความประสงค์ที่จะโต้แย้งหรือคัดค้านการดำเนินงานตามโครงการดังกล่าว ในบางส่วนหรือทั้งหมด ก็ให้ยื่นคำร้องเป็นหนังสือต่อรัฐมนตรี ผู้ว่าราชการจังหวัด หรือผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร ซึ่งหน่วยงานของรัฐดังกล่าวสังกัดแล้วแต่กรณี เพื่อขอให้มีการประชาพิจารณ์ จากนั้นผู้มีอำนาจแล้วแต่กรณีพิจารณาว่าการทำประชาพิจารณ์

จะเป็นประโยชน์ต่อการประชาสัมพันธ์ การตรวจสอบและความจำเป็นหรือการแก้ปัญหาในการดำเนินงานตามโครงการรัฐ ก็อาจสั่งให้มีประชาพิจารณ์ได้

กรณีที่สาม หน่วยงานของรัฐเห็นควรมีการจัดประชาพิจารณ์ ให้เสนอความเห็นต่อผู้มีอำนาจเจ้าสังกัดนั้นๆ แล้วแต่กรณี พิจารณา ถัดกรอง หรือตรวจสอบข้อเท็จจริง แล้วจึงสั่งให้มีประชาพิจารณ์ในกรณีที่เห็นควร

การจัดประชาพิจารณ์

เมื่อผู้มีอำนาจสั่งการให้มีการจัดทำประชาพิจารณ์อาจมีขึ้น ระหว่างขั้นตอนการศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการของรัฐ การพิจารณาทางเลือกอื่นที่เหมาะสม การศึกษาผลกระทบด้านต่างๆ หรือในระหว่างขั้นตอนใดก็ได้ก่อนที่รัฐจะตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการของรัฐ จากนั้นผู้มีอำนาจดังกล่าวต้องมีการแต่งตั้งคณะกรรมการประชาพิจารณ์โครงการของรัฐในเรื่องนั้น เพื่อกำหนดเวลา สถานที่ในการจัดทำประชาพิจารณ์ นอกจากนี้คณะกรรมการประชาพิจารณ์ยังต้องมีการศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับโครงการ แลประกาศให้ผู้มีส่วนได้เสียที่ประสงค์จะเสนอความคิดเห็นและผู้แทนหน่วยงานของรัฐ ตลอดจนผู้ชำนาญการมาลงทะเบียนไว้กับคณะกรรมการประชาพิจารณ์ภายในเวลาที่กำหนด แต่ต้องไม่น้อยกว่าสิบห้าวันรวมทั้งนัดวันประชุมครั้งแรกให้บรรดาผู้ลงทะเบียนทราบ หลังจากที่มีการจัดประชาพิจารณ์แล้ว ให้คณะกรรมการประชาพิจารณ์จัดทำรายงานประชาพิจารณ์ภายใน 45 วัน นับแต่วันสิ้นสุดการประชุมประชาพิจารณ์ แล้วจึงส่งรายงานให้แก่ผู้สั่งการให้มีประชาพิจารณ์และคณะกรรมการที่ปรึกษาประชาพิจารณ์ด้วย นอกจากนี้คณะกรรมการที่ปรึกษาต้องมีการจัดทำรายงานประจำปี สรุปผลการทำประชาพิจารณ์ตามที่ได้รับรายงานจากคณะกรรมการประชาพิจารณ์ พร้อมทั้งข้อสังเกตหรือข้อเสนอแนะเสนอคณะรัฐมนตรีปีละครั้ง ผลที่ได้จากประชาพิจารณ์ให้หน่วยงานของรัฐรับข้อสรุปและข้อเสนอแนะที่ได้จากประชาพิจารณ์ไปพิจารณาด้วย โดยใช้เป็นแนวทางหรือข้อมูลประกอบการตัดสินใจของรัฐในการดำเนินงานตามโครงการ แต่มิใช่การตัดสินใจเด็ดขาดที่จะต้องดำเนินการตามนั้น

ภาพที่ 2.4 ขั้นตอนการจัดประชาพิจารณ์

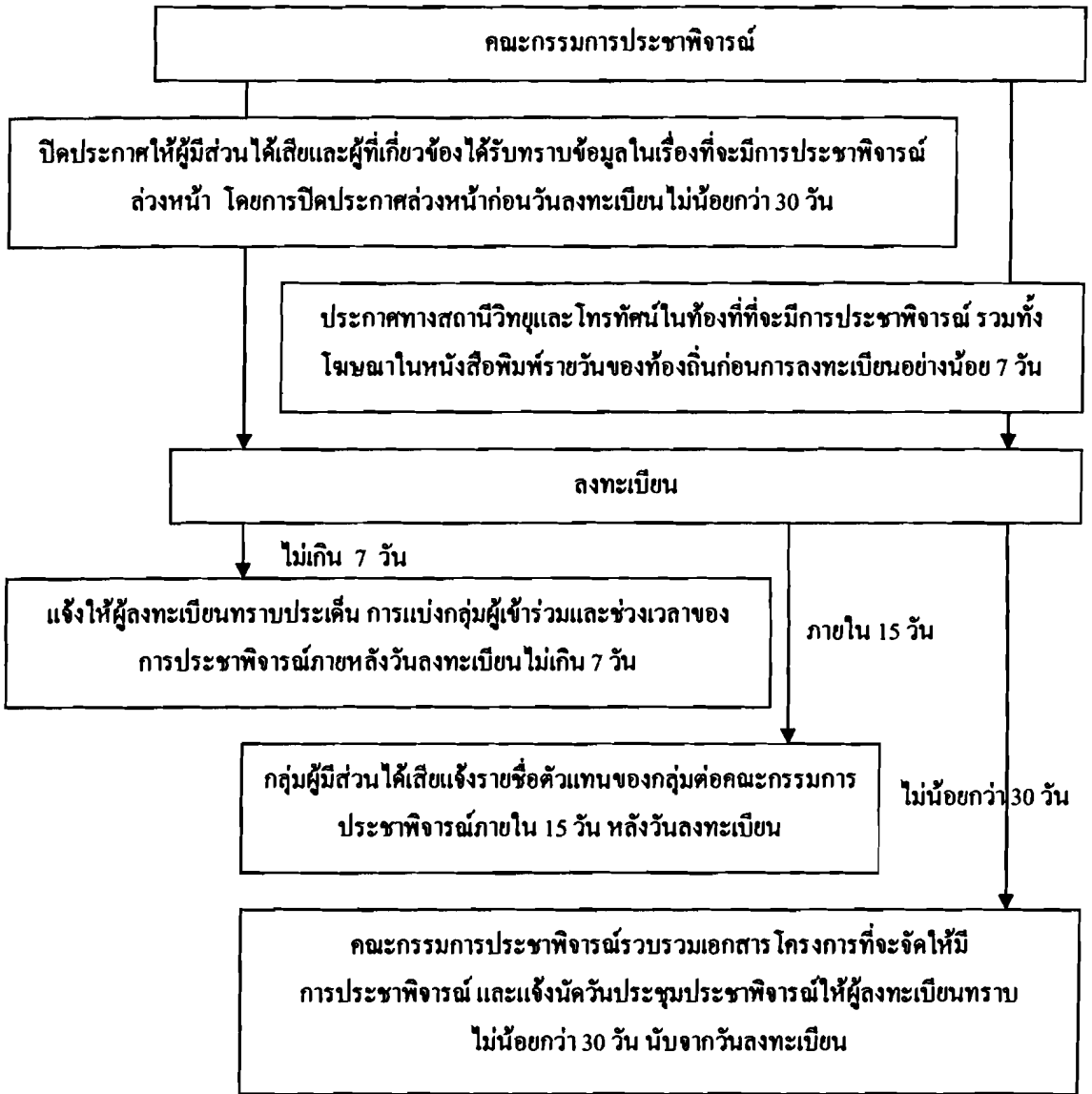

(สำนักนายกรัฐมนตรี (2539 : ข้อ 7, 8 และ 9)

การประชาสัมพันธ์การจัดประชาพิจารณ์

การประชาสัมพันธ์การจัดให้มีประชาพิจารณ์ให้คณะกรรมการประชาพิจารณ์ดำเนินการ เพื่อให้ผู้มีส่วนได้เสียและผู้ที่เกี่ยวข้องได้รับทราบข้อมูลในเรื่องที่จะมีการประชาพิจารณ์โดยการ ปิดประกาศล่วงหน้าก่อนวันลงทะเบียนไม่น้อยกว่า 30 วัน นอกจากนี้จะต้องมีการประกาศทาง วิทยุกระจายเสียงและสถานีวิทยุโทรทัศน์ในท้องที่ที่จะมีการประชาพิจารณ์ รวมทั้งโฆษณาใน หนังสือพิมพ์รายวันของท้องถิ่นก่อนการลงทะเบียนจัดทำประชาพิจารณ์อย่างน้อย 7 วัน เมื่อได้มี การลงทะเบียนแล้ว คณะกรรมการประชาพิจารณ์จะต้องแจ้งให้ผู้ลงทะเบียนทราบถึงประเด็นที่จะ ประชาพิจารณ์ การแบ่งกลุ่มเข้าร่วมประชาพิจารณ์ และช่วงเวลาของการประชาพิจารณ์ของกลุ่มต่างๆ ภายหลังจากวันลงทะเบียนไม่เกิน 7 วัน จากนั้นให้กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียแจ้งรายชื่อตัวแทนของกลุ่มต่อ คณะกรรมการประชาพิจารณ์ภายใน 15 วัน ภายหลังจากวันลงทะเบียน รวมทั้งคณะกรรมการประชาพิจารณ์ ต้องรวบรวมเอกสาร โครงการที่จะจัดให้มีการประชาพิจารณ์และแจ้งนัดวันประชุมประชาพิจารณ์ให้ ผู้ลงทะเบียนทราบไม่น้อยกว่า 30 วัน นับจากวันลงทะเบียน

ภาพที่ 2.5 การประชาสัมพันธ์ให้มีการจัดประชาพิจารณ์

(สำนักวิจัยและพัฒนา สถาบันพระปกเกล้า, 2544)

วิธีการประชาพิจารณ์

เมื่อมีการสั่งการให้มีการจัดทำประชาพิจารณ์แล้ว ในวันจัดทำประชาพิจารณ์ให้ประธานที่ประชุมประชาพิจารณ์ดำเนินการตามลำดับดังนี้ เริ่มจากให้ผู้แทนหน่วยงานของรัฐแถลงข้อเท็จจริงและความเห็นเกี่ยวกับโครงการตามประเด็นที่กำหนดไว้ จากนั้นจึงให้ผู้ชำนาญการหรือที่ปรึกษาแถลงและให้ผู้มีส่วนได้เสียหรือตัวแทนของผู้มีส่วนได้เสียที่ได้ลงทะเบียนไว้แล้วแถลงตามประเด็น

การประชาพิจารณ์ที่กำหนดไว้ เมื่อเสร็จสิ้นแล้วคณะกรรมการประชาพิจารณ์จะกำหนดให้ฝ่ายใดแถลงชี้แจงหรือซักถามก่อนหลังก็ได้ และจะเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมแสดงความคิดเห็นด้วย โดยคณะกรรมการประชาพิจารณ์ต้องคำนึงถึงข้อได้เปรียบของทุกฝ่าย ตลอดจนผลกระทบในด้านต่างๆ และให้ดำเนินการด้วยความยืดหยุ่น สุจริต และเป็นธรรม เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลประกอบการตัดสินใจของรัฐที่ชัดเจนและถูกต้องตามหลักวิชาการและสภาพความเป็นจริงมากที่สุด เมื่อได้ข้อสรุปแล้วจึงเสร็จสิ้นการประชาพิจารณ์

ผลของการทำประชาพิจารณ์

การทำประชาพิจารณ์มีผลทางกฎหมายเป็นเพียงการนำข้อสรุปและข้อเสนอแนะที่ได้จากการทำประชาพิจารณ์ไปพิจารณา เพื่อใช้เป็นแนวทางหรือข้อมูลประกอบการตัดสินใจของรัฐในการดำเนินงานตามโครงการเท่านั้น ไม่มีผลผูกมัดว่ารัฐต้องตัดสินใจตามผลของการทำประชาพิจารณ์นั้น

ปัญหาการจัดทำประชาพิจารณ์ในสังคมไทย

1. การจัดประชาพิจารณ์เป็นเพียงการสร้างความสะดวกให้กับโครงการเท่านั้น โดยในบางโครงการได้มีการทำสัญญาผูกมัดไว้ก่อนแล้ว นั่นคือมีการตัดสินใจก่อนแล้วจึงจัดทำประชาพิจารณ์
2. การให้ข้อมูลข่าวสารก่อนจัดทำประชาพิจารณ์ไม่ครบถ้วน เพียงพอ และรอบด้าน
3. ระยะเวลาในการจัดทำประชาพิจารณ์ไม่เพียงพอ ทำให้ข้อมูลจากทุกฝ่ายไม่ได้รับการพิสูจน์และชี้แจงอย่างชัดเจน
4. มีความขัดแย้งและมีความรุนแรงในช่วงก่อน ระหว่าง และภายหลังจากจัดทำประชาพิจารณ์ ทำให้การจัดทำประชาพิจารณ์เป็นไปอย่างยากลำบาก
5. ฝ่ายคัดค้านไม่เข้าร่วมและขัดขวางการจัดทำประชาพิจารณ์
6. การบริหารจัดการของคณะกรรมการประชาพิจารณ์ และฝ่ายเลขานุการของคณะกรรมการประชาพิจารณ์ยังมีข้อบกพร่องอยู่ ได้แก่ ประเด็นในการจัดทำประชาพิจารณ์ไม่เปิดเผยและไม่มีความครอบคลุม หลักเกณฑ์การคัดเลือกคนเข้าร่วมทำประชาพิจารณ์ไม่โปร่งใส มีรายชื่อคนขายลงทะเลเบียนเข้าร่วมทำประชาพิจารณ์และมีการจ้างคนเข้าร่วมทำประชาพิจารณ์ ขาดบุคลากรที่ทำงานประจำด้านฝ่ายเลขานุการ และขาดบุคลากรที่มีความเข้าใจด้านการจัดทำประชาพิจารณ์ และการติดข้อความสนับสนุนหรือคัดค้านโครงการ ณ สถานที่จัดทำประชาพิจารณ์ ซึ่งเป็นการลดทอนความน่าเชื่อถือของสถานที่จัดทำประชาพิจารณ์
7. คณะกรรมการประชาพิจารณ์มีส่วนได้เสียและไม่เปิดโอกาสให้ชี้แจงและซักถามให้ได้รับข้อมูลอย่างรอบด้าน
8. หน่วยงานเจ้าของโครงการไม่มีงบประมาณในการจัดทำประชาพิจารณ์
9. รายงานผลการจัดทำประชาพิจารณ์ไม่เปิดเผยต่อสาธารณะก่อนการตัดสินใจของผู้

10. ผู้มีอำนาจไม่ให้เหตุผลประกอบการตัดสินใจ

สรุป การทำประชาพิจารณ์แผนเป็นรูปแบบหนึ่งของการมีส่วนร่วมของประชาชนที่เปิดโอกาสให้ฝ่ายต่างๆ ทั้งภาครัฐและประชาชน ร่วมนำเสนอข้อมูล คำแถลง จุดยืน ข้อเท็จจริง และความคิดเห็น ทั้งในเชิงสนับสนุนหรือคัดค้านเกี่ยวกับนโยบายร่างกฎหมายหรือการริเริ่มโครงการของรัฐ เพื่อเป็นการนำข้อพิจารณาของทุกฝ่ายไปเปรียบเทียบผลดีผลเสียหาจุดสมดุลที่เหมาะสม และใช้ดุลยพินิจอย่างรอบคอบ โปร่งใส และมีความรับผิดชอบ ก่อนที่จะตัดสินใจตามอำนาจที่มีอยู่ต่อไป

วิสาหกิจชุมชน

ความหมายของวิสาหกิจชุมชน

วิสาหกิจชุมชน (SMCE หรือ Small and Micro Community Enterprise) ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ.2548 หมายถึง กิจการของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการ หรือการอื่น ๆ ที่ดำเนินการ โดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการดังกล่าว ไม่ว่าจะ เป็นนิติบุคคลในรูปแบบใด หรือไม่เป็นนิติบุคคลเพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพัฒนาตนเองของครอบครัว ชุมชนและระหว่างชุมชน

เสรี พงศ์พิศ (2548 : 83 - 92) กล่าวถึงความหมายของวิสาหกิจชุมชนว่าเป็น การประกอบการขนาดเล็กๆ เพื่อจัดการทุนของชุมชน ในชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชน ทั้งนี้โดยใช้ความรู้ภูมิปัญญาและความคิดสร้างสรรค์ของชุมชนผสมผสานกับความรู้สากล วิสาหกิจชุมชนเป็นการรวมกลุ่มกันทำงาน โดยคนในชุมชนจำนวนระหว่าง 5 - 15 คน เรียกว่า ขนาดจิว และ 15 คนขึ้นไปเรียกว่า ขนาดเล็ก วิสาหกิจชุมชนเป็นวิถีคิดใหม่ ที่เกิดจากการเรียนรู้ที่ชุมชนได้ค้นพบทุน ที่แท้จริงของตนเอง เป็นวิธีการใหม่ ให้เกิดมูลค่าและพึ่งพาตนเองได้ ถ้าหากเปรียบวิสาหกิจชุมชนกับสหกรณ์อาจจะเปรียบสหกรณ์เป็น รดมัลชันส่งมวลชนกรุงเทพฯ และวิสาหกิจชุมชนเป็นเป็นรดคู่ รดแท้ที่มีกฎหมายรองรับ ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากรัฐและเอกชนอย่างเป็นระบบ

ความหมายของวิสาหกิจชุมชนโดยสรุป คือ การประกอบการเพื่อการจัดการทุนของชุมชน อย่างสร้างสรรค์เพื่อการพึ่งตนเอง

หลักการของวิสาหกิจชุมชน

เพื่อส่งเสริมสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชนซึ่งเป็นพื้นฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียง ซึ่งจำนวนหนึ่งอยู่ในระดับที่ไม่พร้อมจะเข้ามาแข่งขันทางการค้า ให้ได้รับการส่งเสริมความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างรายได้ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การพัฒนาความสามารถในการจัดการ

และพัฒนารูปแบบของวิสาหกิจชุมชน เพื่อให้ระบบเศรษฐกิจชุมชนมีความเข้มแข็ง สามารถพัฒนาไปสู่การเป็นผู้ประกอบการของหน่วยธุรกิจที่สูงขึ้น

การส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน

กฎหมายกำหนดให้มีการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนอย่างครบวงจร

1. ระดับปฐมภูมิ ส่งเสริมการจัดตั้ง การให้ความรู้ การศึกษาวิจัย ในการนำทุนชุมชนมาใช้เหมาะสม การร่วมมือกันในกลุ่ม เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้

2. ระดับสูงขึ้น ส่งเสริมการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การรักษาคุณภาพ การศึกษาวิจัย เทคโนโลยีและการตลาด การสร้างความเชื่อถือทางธุรกิจ และความปลอดภัยแก่ผู้บริโภค การประสานงานแหล่งเงินทุน เพื่อให้สามารถเป็นผู้ประกอบการหรือพัฒนาไปสู่การประกอบธุรกิจขนาดย่อม และขนาดกลาง ต่อไป

3. การส่งเสริมเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน รัฐจะให้การสนับสนุนการจัดตั้งการประกอบการ การตลาด ความสัมพันธ์และความร่วมมือกันระหว่างเครือข่าย หรือภาคธุรกิจหรืออุตสาหกรรมอื่น เพื่อขยายและสร้างความมั่นคงให้แก่กิจการวิสาหกิจชุมชน

ประโยชน์ของวิสาหกิจชุมชนต่อเกษตรกร

1. การรวมตัวกันของเกษตรกรในการประกอบธุรกิจในระดับชุมชน มีความมั่นคงได้รับการรับรองตามกฎหมาย

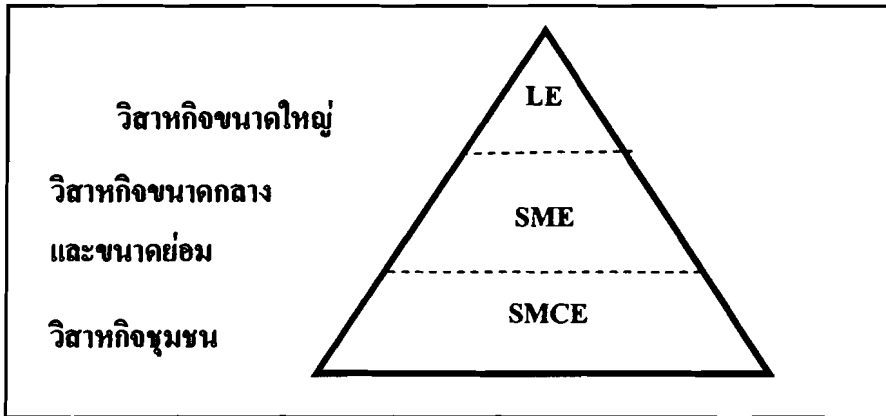
2. การส่งเสริมความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาความสามารถในการจัดการ ตรงตามความต้องการที่แท้จริง

3. ระบบเศรษฐกิจชุมชนมีความเข้มแข็ง พึ่งพาตนเองได้ มีความพร้อมที่จะพัฒนาสำหรับการแข่งขันทางการค้าในอนาคต

วิสาหกิจชุมชน ฐานเศรษฐกิจของสังคม

สังคมที่มีฐานเศรษฐกิจชุมชนที่มั่นคงย่อมมีความเข้มแข็ง ประเทศที่พัฒนาแล้วมีลักษณะเศรษฐกิจเหมือนสามเหลี่ยมที่มีฐานอยู่บนวิสาหกิจชุมชน (SMCE) และวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SME) ซึ่งมีสัดส่วนมากกว่าร้อยละ 80-90 ของเศรษฐกิจของประเทศ ด้วยฐานเศรษฐกิจเช่นนี้ทำให้ฐานการบริโภคในประเทศ เป็นฐานที่ใหญ่และมั่นคง ประเทศที่พัฒนาแล้วจึงผลิตเพื่อการบริโภคภายในประเทศมากกว่าการส่งออก

ภาพที่ 2.6 วิสาหกิจชุมชน

(เสรี พงศ์พิศ, 2548 : 84)

องค์ประกอบวิสาหกิจชุมชน

องค์ประกอบหลักของวิสาหกิจชุมชนมี 7 ประการ คือ

1. ชุมชนเป็นเจ้าของและเป็นผู้ดำเนินการเอง อย่างไรก็ตาม คนนอก อาจจะมีส่วนร่วม อาจจะทำหน้าที่ เพื่อการมีส่วนร่วม ร่วมมือ และให้ความช่วยเหลือ แต่ไม่ใช่หุ้นใหญ่ทำให้มีอำนาจในการตัดสินใจ
2. ผลผลิตมาจากกระบวนการในชุมชน ซึ่งอาจจะนำวัตถุดิบบางส่วนมาจากภายนอกได้ แต่เน้นการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้มากที่สุด
3. ริเริ่มสร้างสรรค์โดยชุมชน เพื่อการพัฒนาศักยภาพของชุมชนเอง ซึ่งมีความรู้ภูมิปัญญา หากมีกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมเกิดมีความเชื่อมั่นในตัวเอง ก็จะริเริ่มสร้างสิ่งใหม่ๆ ได้โดยไม่เอาแต่เลียนแบบหรือแสวงหาสูตรสำเร็จ
4. ฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นฐาน ทุน ที่สำคัญเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยปรับปรุงประยุกต์ให้ทันสมัย ผสมผสานกับความรู้ภูมิปัญญาสากลหรือจากที่อื่น
5. ดำเนินการแบบบูรณาการ ไม่ใช่ทำแบบโครงการเดี่ยวคล้ายกับ การปลูกพืชเดี่ยว แต่เป็นทำแบบวนเกษตร คือ มีหลายๆ กิจกรรมประสานสัมพันธ์กัน (Synergy) และเกื้อกูลกัน (Cluster)
6. การเรียนรู้ คือ หัวใจของกระบวนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน หากไม่มีการเรียนรู้ก็จะมีแต่การเลียนแบบ การหาสูตรสำเร็จ โดยไม่มีความคิดสร้างสรรค์ใหม่ๆ หากไม่มีการเรียนรู้ก็ไม่มีความรู้ชุมชนบนฐานความรู้ แต่จะอยู่บนฐานของความรู้ที่สื ความอยาก ความต้องการตามที่ตั้งใจ ในสังคมบ้านบริโศกกระตุ้นให้เกิด ทำให้ความอยากกลายเป็นความจำเป็นสำหรับชีวิตไปหมด

7. การพึ่งตนเอง คือ เป้าหมายอันดับแรกและสำคัญที่สุดของวิสาหกิจชุมชน ถ้าหากพลาดเป้าหมายนี้คือพลาดเป้า วิสาหกิจชุมชนจะกลายเป็นธุรกิจที่มีเป้าหมายที่กำไร กลายเป็นอะไรที่กระตุ้นให้ทำกำไรได้กำไรก่อนที่ที่จะคิดทำให้ออก ไม่พัฒนาไปเป็นขั้นตอนให้เกิดความมั่นคงก่อนที่จะก้าวไปพัฒนาธุรกิจ

ประเภทของวิสาหกิจชุมชน

วิสาหกิจชุมชนมี 2 ประเภทหลัก คือ

1. วิสาหกิจชุมชนพื้นฐาน ซึ่งผลิตเพื่อการกินการใช้ในท้องถิ่น มีอยู่ 5 ชนิดหลัก ได้แก่ ข้าว อาหาร สมุนไพร ของใช้ (แชมพู น้ำยาล้างจาน น้ำยาล้างจาน สบู่) และปุ๋ย ซึ่งอยู่ในขีดความสามารถของชาวบ้านทั่วไปจะทำได้ เป็นของต้องกินต้องใช้ประจำวัน มีมูลค่ามากกว่าครึ่งของค่าใช้จ่ายทั้งปีของแต่ละครัวเรือน แต่ชาวบ้านทั่วไปไม่ว่าอยู่ใกล้เมืองหรือไกลเมืองต่างก็ซื้อกินซื้อใช้เกือบทั้งหมด

2. วิสาหกิจชุมชนก้าวหน้า คือ วิสาหกิจชุมชนที่สามารถนำออกสู่ตลาดใหญ่ได้ เพราะมีลักษณะเฉพาะตัวมีเอกลักษณ์ท้องถิ่น บางอย่างอาจมีสูตรเด็ดเคล็ดลับหรือมีคุณภาพดีในระดับมาตรฐาน สามารถแข่งขันกับผลิตภัณฑ์หรือสินค้าทั่วไปได้ หนึ่งในตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ก็คือหนึ่งในวิสาหกิจชุมชนก้าวหน้า

การมีส่วนร่วมของประชาชน

ปารีชาติ วลัยเสถียร และคนอื่นๆ (2548 :196) ให้ความหมายคำว่า “การมีส่วนร่วม” ว่า ได้มีผู้ให้ความหมายที่หลากหลาย และมีความแตกต่างกันไปตามความเข้าใจและประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ซึ่งอาจจะมองทั้งในแง่ของแนวคิด หลักการ กระบวนการ และวิธีการปฏิบัติ

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (อ้างถึงใน ปารีชาติ วลัยเสถียร และคนอื่นๆ, 2548 : 197) กล่าวว่า การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการควบคุมการใช้ และกระจายทรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจ และสังคม ทำให้ประชาชนได้พัฒนาการรับรู้ และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตน โดยภาครัฐจะต้องคืนอำนาจในการกำหนดการพัฒนาให้แก่ประชาชน เพื่อให้ประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มสตรี คนจน หรือคนด้อยโอกาสในสังคม ได้มีโอกาสในการแสดงความต้องการ แสวงหาทางเลือกหรือเสนอข้อเรียกร้องเพื่อปกป้องผลประโยชน์ร่วมของกลุ่ม และเป็นผู้มีบทบาทหลักในการดำเนินกิจกรรมพัฒนาชุมชน คือ เป็นผู้กำหนดความจำเป็นพื้นฐานของชุมชนและเป็นผู้ระดมทรัพยากรต่างๆ เพื่อสนองตอบความจำเป็นพื้นฐาน และบรรลุวัตถุประสงค์บางประการทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง

สายทิพย์ สุคติพันธ์ (อ้างถึงใน ปารีชาติ วลัยเสถียร และคนอื่นๆ, 2548 : 197) กล่าวว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงกลไกในการพัฒนาจากการพัฒนาโดยรัฐมาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาท

หลัก การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงหมายถึง การคืนอำนาจ (Empowerment) ในการกำหนดการพัฒนาให้แก่ประชาชน อย่างน้อยที่สุดประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการริเริ่มวางแผน และดำเนินการในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสภาพความเป็นอยู่ การพัฒนา และการกำหนดอนาคตของเขา

ชลัษ จงสีพันธ์ (2546 : 315) ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการที่ประชาชน หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน กิจกรรมนั้นเกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจและการดำเนินนโยบายสาธารณะ ซึ่งเป็นการจัดสรรทรัพยากรต่างๆ ของชุมชนอันส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน และประชาชนต้องเข้าร่วมกิจกรรมด้วยความสมัครใจและมีความเสมอภาค

นเรศ สงเคราะห์สุข (อ้างถึงใน ปารีชาติ วลัยเสถียร และคนอื่นๆ, 2548 : 196) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา ตั้งแต่ต้นจนถึงสิ้นสุดกระบวนการ ได้แก่ การวิจัย (ศึกษาชุมชน) การวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินงาน การบริหารจัดการ การติดตามผลและประเมินผล ในกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม จะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดความต้องการของตนเองในการตัดสินใจใช้ทรัพยากร

เดวิส โคท (Davis keit. อ้างถึงใน พวงทอง โยธาใหญ่, 2545 : 15) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การเกี่ยวข้องทางจิตใจ และอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้นกับทั้งให้ความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกับกลุ่มดังกล่าวด้วย

วิลเลียม เออร์วิน (William Erwin. อ้างถึงใน พวงทอง โยธาใหญ่, 2545 : 15) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในการดำเนินการพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ แก้ไขปัญหาของตนเอง ร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ ความรู้ และความชำนาญ ร่วมกับการใช้ทรัพยากรที่เหมาะสม และสนับสนุนการติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

เวอร์เธียม (Wertheim. อ้างถึงใน ปารีชาติ วลัยเสถียร และคนอื่นๆ, 2548 : 196) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนจะเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในระดับต่างๆ ทางกาจัดการบริหารและทางการเมืองเพื่อกำหนดความต้องการของชุมชนของตน

จากความหมายของการมีส่วนร่วมดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมมีความหมายใน 2 ลักษณะ คือ

1. การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่เริ่มจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากร และเทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการ

การติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

2. การมีส่วนร่วมในนัยทางการเมือง ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

2.1 การส่งเสริมสิทธิ และพลังอำนาจของพลเมืองโดยประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของคนในการจัดการ เพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชนอันจะก่อให้เกิดกระบวนการ และโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของคน และได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา

2.2 การเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐมาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลัก โดยการกระจายอำนาจในการวางแผนจากส่วนกลางมาเป็นส่วนภูมิภาค เพื่อให้ภูมิภาคมีลักษณะเป็นเอกเทศ ให้มีอำนาจทางการเมือง การบริหาร มีอำนาจต่อรองในการจัดสรรทรัพยากรอยู่ในมาตรฐานเดียวกัน โดยประชาชนสามารถตรวจสอบได้ หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการคืนอำนาจ (Empowerment) ในการพัฒนาให้แก่ประชาชนให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงการพัฒนาที่เท่าเทียมกันของชายและหญิง (Gender) ในการดำเนินงานพัฒนาด้วย

แนวคิดการมีส่วนร่วม

ปารีชาติ วลัยเสถียร และคนอื่นๆ (2548 : 196 – 197) กล่าวถึงแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยทั่วไปว่า จะมีความหมายกว้าง คือ การที่ประชาชนพัฒนาขีดความสามารถของคนในการจัดการควบคุมการใช้ และกระจายทรัพยากร ตลอดจนปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจ และสังคม การมีส่วนร่วมในความหมายนี้ จึงเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนวทางการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนพัฒนาการรับรู้ สติปัญญา และความสามารถในการตัดสินใจ กำหนดชีวิตด้วยตนเอง ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นทั้งวิธีการ (Means) และเป้าหมาย (Ends) ในเวลาเดียวกัน

ปัจจุบันแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา (People Participation for Development) ได้รับการยอมรับและใช้เป็นแนวทางปฏิบัติในงานพัฒนา กระบวนการของการมีส่วนร่วม นั้นมิได้ขึ้นอยู่กับการริเริ่มหรือการวางแผนโดยรัฐ แต่ความสำเร็จนั้นอยู่ที่ประชาชนในชุมชนหรือในท้องถิ่นต่างๆ ต้องเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการอย่างเป็นอิสระ เน้นการทำงานในรูปแบบกลุ่มหรือองค์กร ชุมชนที่มีวัตถุประสงค์ในการเข้าร่วมอย่างชัดเจน พลังกลุ่มจะเป็นปัจจัยสำคัญทำให้งานพัฒนาต่างๆ บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย

นอกจากนี้ ในกระบวนการพัฒนา จำเป็นต้องมีการรวมพลังในลักษณะเบญจภาคี ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ และประชาชนเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาของท้องถิ่น ซึ่งนั่นเป็นกระบวนการหนึ่งของแนวคิดการมีส่วนร่วม

กระบวนการมีส่วนร่วม

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (อ้างถึงใน ปารีชาติ วลัยเสถียร และคนอื่นๆ, 2548 : 199-200) กล่าวว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนานั้น ประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการปฏิบัติงาน โดยมีนักพัฒนาหรือนักวิชาการจากภายนอกเป็นผู้ส่งเสริมและสนับสนุนในด้านต่างๆ เช่น ข้อมูลข่าวสาร เทคโนโลยี ฯลฯ จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการมีส่วนร่วม พบว่า โดยส่วนใหญ่กระบวนการมีส่วนร่วมจะเริ่มจากการค้นหาปัญหาและสาเหตุ การวางแผนดำเนินกิจกรรมแก้ไขปัญหา การปฏิบัติงาน การร่วมรับผลประโยชน์ และการติดตามประเมินผล

ผลการศึกษาดังกล่าวมีความสอดคล้องกับ อकिन รพีพัฒน์ (อ้างถึงใน ปารีชาติ วลัยเสถียร และคนอื่นๆ, 2548 : 199-200) ได้กล่าวถึงกระบวนการการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการพัฒนา ซึ่งมี 5 ระดับ คือ

1. ชาวบ้านมีส่วนในการค้นหาปัญหา การพิจารณาปัญหา และจัดลำดับความสำคัญของปัญหา
2. ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุแห่งปัญหา
3. ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหา และพิจารณาแนวทางวิธีการในการแก้ปัญหา
4. ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา
5. ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการประเมินผลของกิจกรรมการพัฒนา

ในกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา จะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่จะกำหนดปัญหา และความต้องการด้วยตนเอง โดยเฉพาะในขั้นตอนของการวางแผนแก้ไขปัญหา ดังที่ โคเฮน และอัฟฮอฟ (Cohen and Uphoff. อ้างถึงในปารีชาติ วลัยเสถียร และคนอื่นๆ, 2548 : 200) ได้แบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 แบบ คือ

1. การมีส่วนร่วมตัดสินใจ (Decision Making) ประกอบด้วย การริเริ่มตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจปฏิบัติการ
2. การมีส่วนร่วมปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุนทรัพยากร การบริหาร การประสานความร่วมมือ
3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ประกอบด้วย ผลประโยชน์ด้านวัสดุ ด้านสังคม และส่วนบุคคล
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

ส่วน บัณฑิต อ่อนคำ (อ้างถึงใน ปาริชาติ วลัยเสถียร และคนอื่นๆ, 2548 : 201) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนในการพัฒนา ซึ่งเป็นการวัดเชิงคุณภาพออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การมีส่วนร่วมในขั้นการริเริ่มการพัฒนา ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ตลอดจนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ กำหนดความต้องการของชุมชนและมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการด้วย

ขั้นตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผนในการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย และวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการ และแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่จะใช้

ขั้นตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมในขั้นการดำเนินการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์โดยการสนับสนุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน หรือเข้าร่วมบริหารงานประสานงานและเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

ขั้นตอนที่ 4 การมีส่วนร่วมในขั้นการรับผลประโยชน์จากการพัฒนาเป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้รับจากการพัฒนา หรือยอมรับผลประโยชน์อันเกิดจากการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและจิตใจ

ขั้นตอนที่ 5 การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผลการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้าร่วมประเมินว่า การพัฒนาที่ได้กระทำไปนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด ซึ่งในการประเมินอาจปรากฏในรูปของการประเมินผลย่อย (Formative Evaluation) เป็นการประเมินผลก้าวหน้าเป็นระยะๆ หรือกระทำในรูปของการประเมินผลรวม (Summative Evaluation) ซึ่งเป็นการประเมินผลสรุปรวบยอด

ทั้งนี้ ในทางปฏิบัติกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินกิจกรรมพัฒนาตามที่กล่าวมาข้างต้น ประชาชนอาจไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนเพราะมีข้อจำกัดหลายประการ ดังนั้น การตัดสินใจ (Decision Making) จึงเป็นส่วนสำคัญที่นักพัฒนาจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนได้กระทำการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมพัฒนา จึงจะถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมที่แท้จริง เพราะประชาชนเป็นฝ่ายกำหนดความต้องการในการแก้ปัญหาของชุมชนด้วยตนเอง

เหตุผลและความจำเป็นของกระบวนการมีส่วนร่วม

กระบวนการมีส่วนร่วมนับว่าเป็นหัวใจที่สำคัญของการพัฒนาในทุกระดับตั้งแต่องค์กรชุมชนในชุมชนเล็กๆ ในชนบท องค์กรชุมชนในบริษัทเอกชน จนถึงการพัฒนาประเทศที่ต้องใช้มติของภาคประชาชนในการจัดการและการแก้ไขปัญหาร่วมกัน กระบวนการมีส่วนร่วมก่อให้เกิดพลังของทุกฝ่ายในการร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และร่วมกันรับผิดชอบแทนจากการที่ได้ทำงานร่วมกันนั้น และผลจากการร่วมกันคิด ร่วมกันทำ นำไปสู่การพัฒนาที่มีประสิทธิภาพ

พัชรี สิโรต (อ้างถึงใน ปาริชาติ วลัยเสถียร และคนอื่นๆ, 2548 : 192) กล่าวถึง เหตุผลและความจำเป็นของกระบวนการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมสำหรับเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้ปฏิบัติงานและผู้ที่เกี่ยวข้องว่า

2. การรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจของรัฐในฐานะเป็น มาตรการทางกฎหมายเป็นเรื่องใหม่ในสังคมไทย เพราะว่าในอดีตสังคมไทยมีการพูดถึงการมีส่วนร่วม ของประชาชนอย่างกว้างขวางในแง่ของหลักการ ประโยชน์และความจำเป็น หากแต่การดำเนินการ ให้มีการรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนหรือไม่ นั้น เป็นเอกสิทธิ์ของหน่วยงานและเจ้าหน้าที่รัฐหรือ ผู้ที่เกี่ยวข้อง เพราะตามหลักการปกครองที่ยึดถือ นั้น มองว่าการใช้อำนาจที่ชอบด้วยกฎหมายย่อมเป็น การกระทำเพื่อคุ้มครองประโยชน์สาธารณะด้วยตัวของมันเอง จึงไม่จำเป็นต้องมีการสอบถามหรือ รับฟังความคิดเห็นของประชาชนก่อนการตัดสินใจของหน่วยงานรัฐ สถานการณ์นี้เริ่มเปลี่ยนไป เมื่อมีการใช้ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการรับฟังความคิดเห็นสาธารณะโดยวิธีประชาพิจารณ์ และการรับรองสิทธิในการมีส่วนร่วมของประชาชน ตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ที่ให้ประชาชนมี ส่วนร่วมในทุกระดับตั้งแต่การร่วมรับรู้ ร่วมให้ข้อมูล ร่วมกระทำการ ร่วมตรวจสอบ จนถึงร่วม ตัดสินใจ

3. ปัญหาความเข้าใจไม่ตรงกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ทุกฝ่ายเห็นร่วมกันถึงความสำคัญและ ประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชนทั้งในทางการเมืองและการบริหาร หากแต่การมีส่วนร่วม ของประชาชนเป็นหลักการที่มีความหมายกว้างขวาง ซึ่งรวมรูปแบบที่มีระดับการมีส่วนร่วมที่ แตกต่างกัน ฉะนั้น จึงควรทำความเข้าใจให้ตรงกันกับแนวคิด กระบวนการมีส่วนร่วมที่จะนำไปสู่ การพัฒนาในด้านต่างๆ ได้ดียิ่งขึ้น

4. การขาดองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการรับฟังความคิดเห็นและการปรึกษาหารือที่ หลากหลาย ซึ่งหลายฝ่ายเข้าใจผิดว่า การรับฟังความคิดเห็นของประชาชนหมายถึงประชาพิจารณ์ หรือการมีส่วนร่วม แต่ในความหมายที่แท้จริง หมายถึง กระบวนการในทุกระดับของการปฏิบัติตาม ภารกิจที่จะลดความขัดแย้งและการรวมพลังที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนา

นอกจากความจำเป็นของการมีส่วนร่วมที่กล่าวแล้ว กระบวนการมีส่วนร่วมยังก่อให้เกิด การสนับสนุนการปฏิบัติงานของทุกฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคปัจจุบันที่จะต้องรับฟังและยอมรับ สิทธิของประชาชนในชุมชนผู้ที่อยู่ในพื้นที่ต่างๆ ซึ่งเป็นผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาทั้งของ ภาครัฐและเอกชน ดังนั้นการร่วมรับฟังความคิดเห็น การร่วมในกิจกรรมและขั้นตอนของการพัฒนา จึงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นต่อการพัฒนา เพราะจะลดความขัดแย้ง และผลกระทบที่จะพึงเกิดขึ้น ใน อนาคต

การเสริมสร้างการมีส่วนร่วม

ปารีชาติ วลัยเสถียร และคนอื่นๆ (2548 : 230 - 236) กล่าวว่า การพัฒนาประเทศในอดีตที่ผ่านมา แม้ว่าในภาพรวมจะมีการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นในหลายๆ ด้าน ส่งผลให้เห็นเป็นรูปธรรมหลายประการ ประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่มีความสะดวกสบายขึ้นในด้านสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา และด้านการสาธารณสุข เป็นต้น แต่ก็ยังมีปัญหาต่างๆ อีกมากมาย เช่น ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปัญหาทางสังคม ปัญหาการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและปัญหาความยากจน ดังนั้น กระบวนการพัฒนาจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ และกลยุทธ์ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น กระบวนการที่มีความสำคัญประการหนึ่ง คือ การให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ มากขึ้น และในทุกขั้นตอนตั้งแต่การคิดวิเคราะห์ การวางแผน การทำกิจกรรม และการประเมินผลการปฏิบัติงานของทุกฝ่าย ซึ่งจะช่วยให้เกิดการพัฒนามีความเหมาะสมมากขึ้น

ปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน

ปัญหาและอุปสรรคของการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา ปัญหาส่วนใหญ่ที่พบจะเป็นปัญหาด้านนโยบายของรัฐที่เกี่ยวกับการขาดการรับฟังความคิดเห็นและกระบวนการทำงานร่วมกับภาคประชาชน ปัญหาด้านโครงสร้างสังคมไทย ปัญหาด้านเงินทุน ฯลฯ

ในส่วนของปัญหาที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของภาครัฐ และเป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การครอบงำโดยรัฐบาลและกลุ่มบุคคลต่างๆ ในลักษณะที่เรียกว่า การพัฒนาที่จัดการให้แก่ประชาชนถึงแม้รัฐบาลจะเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม แต่การมีส่วนร่วมนั้นเป็นไปเพื่อสนับสนุนกิจกรรมตามแต่เจ้าหน้าที่ของรัฐกำหนด รวมทั้งการดำเนินการโดยการขาดปรึกษาหารือของคนในท้องถิ่นกรณีโครงการภาครัฐบางโครงการที่ดำเนินการไปโดยปราศจากข้อมูลทั้งสองฝ่าย เป็นต้น ดังนั้น บทบาทของประชาชนคือผู้สนับสนุน และเป็นผู้อนุมัติตามที่รัฐบาลกำหนด

นอกจากปัญหาและอุปสรรคที่เกิดจากการดำเนินงานของภาครัฐดังกล่าวข้างต้นแล้ว มีการศึกษาถึง โครงสร้างของสังคมไทยที่เป็นปัญหาต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนดังที่ อคิน รพีพัฒน์ (อ้างถึงใน ปารีชาติ วลัยเสถียร และคนอื่นๆ, 2548 : 236) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนอาจถูกจำกัดโดยลักษณะโครงสร้างทางสังคม และวัฒนธรรมไทย เช่น ระบบอุปถัมภ์ ความเกรงใจ หรือความกลัว

จากการศึกษาของฉลาดชาย รमितานนท์ (อ้างถึงใน ปารีชาติ วลัยเสถียร และคนอื่นๆ, 2548 : 236) พบว่า อุปสรรคในการมีส่วนร่วมกลุ่มชาวนามี 3 ด้าน คือ

1. อุปสรรคด้านการเมือง เกิดจากการไม่ได้กระจายอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบให้แก่ประชาชน โครงสร้างอำนาจทางการเมือง การปกครอง การบริหาร และเศรษฐกิจ ตกอยู่ในมือของทหาร นายทุน และข้าราชการ

2. อุปสรรคด้านเศรษฐกิจ เกิดจากการขาดความสามารถในการพึ่งตนเอง อำนาจการต่อรองมีน้อย กระบวนการผลิต และปัจจัยการผลิตอยู่ภายใต้ระบบทุนนิยม

3. อุปสรรคด้านวัฒนธรรม ชาวนายทุนตกอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์ของระบบอุปถัมภ์ จากการศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน สรุปได้ดังต่อไปนี้

1. ปัญหาด้านนโยบายและองค์กรของรัฐซึ่งสามารถแบ่งได้ 2 ระดับ คือ

1.1 ระดับนโยบาย โครงสร้างทางการเมือง การบริหาร โครงสร้างทางสังคม พบว่า

1.1.1 นโยบายของรัฐไม่เอื้อต่อการพัฒนา

1.1.2 อำนาจในการตัดสินใจรวมศูนย์ที่ส่วนกลาง ไม่ได้กระจายอำนาจให้แก่

ประชาชน

1.1.3 โครงสร้างอำนาจทางการเมือง การบริหาร และระบบเศรษฐกิจอยู่ใน

กลุ่มนายทุน

1.2 ระดับปฏิบัติ พบว่า

1.2.1 เจ้าหน้าที่ไม่มีความเข้าใจ และไม่มีทักษะในการส่งเสริมการมีส่วนร่วม

ของประชาชน

1.2.2 เจ้าหน้าที่ไม่มีจิตวิทยาในการปฏิบัติงานและ ไม่มีความเสียสละที่จะทำงานเพื่อประชาชนอย่างแท้จริง

1.2.3 ขาดการประชาสัมพันธ์ และให้ข้อมูลข่าวสารอย่างต่อเนื่อง

1.2.4 ความล่าช้าในการปฏิบัติงานของข้าราชการ

1.2.5 ขาดการประสานงานและระบบการติดตามประเมินผล

2. ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับประชาชนแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ

2.1 กลุ่มผู้นำ พบว่า

2.1.1 ผู้นำไม่มีความเข้มแข็งจึงทำให้ชาวบ้านขาดความเชื่อถือและศรัทธา

2.1.2 ผู้นำครอบงำความคิดเห็นของชาวบ้าน

2.1.3 การแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวของผู้นำ

2.2 กลุ่มประชาชนทั่วไป พบว่า

2.2.1 ชาวบ้านมีภาระด้านการประกอบอาชีพ ด้านครอบครัว และด้านสุขภาพ

ร่างกาย

2.2.2 ชาวบ้านขาดทุนทรัพย์ และวัสดุอุปกรณ์ในการปฏิบัติงาน

2.2.3 ชาวบ้านเกิดความขัดแย้งกันในด้านความคิดเห็นและผลประโยชน์ ทำให้ขาดความสามัคคี และเกิดการแบ่งพรรคแบ่งพวก

2.2.4 ชาวบ้านมีความคิดเห็นไม่ตรงกัน

2.2.5 ชาวบ้านขาดการศึกษา ขาดความรู้ด้านวิชาการต่างๆ

2.2.6 ชาวบ้านขาดความเชื่อมั่นและไม่กล้าแสดงความคิดเห็น

2.2.7 ชาวบ้านไม่สนใจ และไม่เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วม ส่วนการมีส่วนร่วมของสตรีในการพัฒนาพบที่เกิดขึ้น คือ สตรีขาดความเชื่อมั่นในการเสนอโครงการ และไม่กล้าแสดงออก เพราะขาดโอกาส ขาดความรู้ และประสบการณ์ในงานพัฒนา

2.2.8 ผู้เข้าร่วมประชุมชายไม่ยอมรับฟังความคิดเห็น และบทบาทของสตรี

2.2.9 สตรีมีภารกิจทั้งในและนอกบ้าน

3. ปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมืองการปกครอง

3.1 ด้านการเมือง

3.1.1 ขาดการกระจายอำนาจ

3.1.2 ระบบการเมืองถูกควบคุมโดยคนกลุ่มน้อย

3.2 ด้านเศรษฐกิจ

3.2.1 กระบวนการผลิตและปัจจัยการผลิต อยู่ภายใต้ระบบทุนนิยม

3.2.2 กลไกของรัฐควบคุมระบบเศรษฐกิจอย่างเข้มงวด

3.2.3 ขาดกลไกที่มีประสิทธิภาพในการจัดการทรัพยากร

3.3 ด้านสังคมและวัฒนธรรม

3.3.1 การแบ่งแยก เชื้อชาติ ภาษา เพศและอายุ

3.3.2 ความไม่รู้อันเกิดจากการไร้การศึกษา

3.3.3 คนยากจนตกอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์ของระบบอุปถัมภ์

3.3.4 การครอบงำของผู้นำและการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว

อุปสรรคต่อกระบวนการมีส่วนร่วมดังกล่าว เป็นปัญหา อุปสรรคต่อกระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งยังคงเป็นที่มืออย่างต่อเนื่อง เพราะมีอยู่ในทั้งหมดเหล่านี้ในสังคมไทย

การสนทนากลุ่ม

ปารีชาติ วลัยเสถียร และคนอื่นๆ (2548 : 143-146) ได้กล่าวว่า การสนทนากลุ่มเป็นการศึกษาชุมชนอีกวิธีหนึ่งที่ประหยัดเงินและเวลา แต่ต้องมีการวางแผนเตรียมการอย่างเหมาะสม

และเรื่องที่สนทนากลุ่มนั้นเป็นเรื่องที่กลุ่มให้ความสนใจด้วยการสนทนากลุ่ม จึงเป็นการนั่งสนทนากันระหว่างผู้ให้สัมภาษณ์เป็นกลุ่มตามปกติประมาณ 6-12 คน แต่ในบางกรณีอาจมีข้อยกเว้นให้มีได้ประมาณ 4-5 คน ในระหว่างการสนทนาจะมีผู้ดำเนินการสนทนาเป็นผู้คอยจุดประเด็นการสนทนาเพื่อเป็นการชักจูงใจให้บุคคลกลุ่มนี้ได้แสดงความคิดเห็นต่อประเด็น หรือแนวทางในการสนทนาให้ได้กว้างขวางลึกซึ้งและละเอียดที่สุดเท่าที่จะทำได้และต้องสร้างบรรยากาศที่เป็นกันเองด้วย เพื่อให้ได้ข้อมูลในลักษณะที่มีเนื้อหาสาระหรือเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ

องค์ประกอบในการจัดสนทนากลุ่ม

1. บุคลากรที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

1.1 ผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) ผู้ดำเนินการสนทนาจะต้องเป็นผู้ที่พูดและฟังภาษาท้องถิ่นได้ เป็นผู้มีบุคลิกดี สุภาพ อ่อนน้อม และมีมนุษยสัมพันธ์ ผู้ดำเนินการสนทนาจะต้องเป็นผู้รู้ความต้องการและวัตถุประสงค์ของการศึกษาชุมชนในแต่ละครั้งเป็นอย่างดีด้วย

1.2 ผู้จดบันทึกการสนทนา (Note-Taker) ผู้จดบันทึกการสนทนาจะต้องรู้วิธีว่าทำอะไรจึงจะจดบันทึกได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะจะต้องจดบันทึกบรรยากาศที่เกิดขึ้นในระหว่างการสนทนาด้วย

1.3 ผู้ช่วย (Assistant) ผู้ช่วยจะเป็นผู้ทำหน้าที่ช่วยเหลือทั่วไปในขั้นเตรียมการการจัดสนทนากลุ่ม เช่น เตรียมสถานที่ จัดสถานที่ บันทึกเสียง เป็นต้น

2. แนวทางในการสนทนากลุ่ม ควรต้องจัดแนวทางในการสนทนากลุ่มและการจัดลำดับหัวข้อในการสนทนา ในทางปฏิบัติอาจยืดหยุ่นได้จากบรรยากาศในการสนทนาที่เกิดขึ้น ซึ่งผู้ดำเนินการสนทนาอาจจะได้ประเด็นซึ่งไม่ได้คาดคิดเอาไว้ก่อนจากผู้เข้าร่วมสนทนา ผู้ดำเนินการสนทนาสามารถซักถามได้

3. อุปกรณ์สนาม อุปกรณ์สนามที่ควรเตรียม ได้แก่ เครื่องบันทึกเสียง เทปเปล่า แบตเตอรี่แห้ง สมุดบันทึก และดินสอ เป็นต้น

4. แบบฟอร์มสำหรับคัดเลือกผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม ควรจัดเตรียมแบบฟอร์มสำหรับคัดเลือกผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มไว้ด้วย

5. ส่งเสริมสร้างบรรยากาศ ควรจัดเตรียมสิ่งของสำหรับส่งเสริมสร้างบรรยากาศ เช่น เครื่องดื่ม ของขบเคี้ยว บุหรี่ เป็นต้น ซึ่งจะช่วยสร้างบรรยากาศความเป็นกันเองระหว่างผู้มีส่วนร่วมในการสนทนาได้อย่างรวดเร็วยิ่งขึ้น

6. ของสมนาคุณแก่ผู้ที่ร่วมสนทนา เพื่อเป็นการตอบแทนผู้เข้าร่วมสนทนาแม้ว่าจะเป็นสิ่งเล็กน้อย แต่ในทางจิตวิทยาแล้วเป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับการแสดงออกซึ่งความมีน้ำใจของผู้ที่ทำการสนทนา

7. สถานที่และระยะเวลา อาจจะเป็นบ้าน ศาลา วัด ไร่ ไร่ไม้ ที่มีอากาศถ่ายเทสะดวก ห่างไกลจากความพลุกพล่าน เพื่อให้ผู้เข้าร่วมสนทนาได้มีสมาธิในเรื่องต่างๆที่กำลังสนทนากัน ส่วนระยะเวลาในการสนทนาโดยทั่วไปไม่ควรเกิน 2 ชั่วโมงต่อ 1 กลุ่ม

ข้อดีของการจัดสนทนากลุ่ม

1. เนื่องจากผู้ที่ศึกษาชุมชนเป็นผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม ดังนั้นการที่ผู้ร่วมสนทนาเข้าใจผิดต่อประเด็นที่สนทนา ผู้ดำเนินการสนทนาก็สามารถแก้ไขได้ทันที เพราะเป็นผู้ที่รู้ถึงความต้องการและวัตถุประสงค์ของการศึกษาในเรื่องนั้นๆ เป็นอย่างดี

2. ในการจัดสนทนากลุ่ม ผู้เข้าร่วมสนทนาจะมีลักษณะความเป็นอยู่ใกล้เคียงกัน จึงไม่ค่อยรู้สึกขัดใจหรือมีความขำเกรง

3. ลักษณะการสนทนากลุ่ม เป็นการเปิดโอกาสให้มีปฏิริยาโต้ตอบกันทำให้ผู้ทำการศึกษาสามารถวิเคราะห์ประเมินปัญหาต่างๆ ได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ถ้าหากในประเด็นต่างๆ ยังไม่ชัดเจนเพียงพอ ก็สามารถซักถามต่อเพื่อหาคำอธิบายได้

4. บรรยากาศในการสนทนากลุ่ม จะลดความกลัวว่าความคิดเห็นของแต่ละคนจะเป็นเป้าหมายในการถูกบันทึกเอาไว้ ทั้งนี้เพราะเป็นการแสดงความคิดเห็นในลักษณะกลุ่มมากกว่า

ข้อจำกัดของการสนทนากลุ่ม

1. การจัดสนทนากลุ่มทุกครั้งต้องระวังมิให้เกิดการผูกขาดการสนทนาขึ้นโดยบุคคลหนึ่งในกลุ่มและไม่ครอบงำผู้ร่วมสนทนาคนอื่น ๆ โดยผู้ดำเนินการสนทนาจะต้องมีเทคนิคในการที่จะให้ความสำคัญกับผู้ร่วมสนทนาให้เท่าๆ กันทุกคน

2. พฤติกรรมหรือความคิดเห็นบางอย่าง ซึ่งเป็นส่วนที่ไม่ยอมรับของชุมชนอาจจะไม่ได้รับการเปิดเผยในการจัดสนทนากลุ่ม ถ้าหากไม่สัมภาษณ์ตัวต่อตัวจะได้รับการเปิดเผยมากกว่า ผู้ที่จะทำการสนทนากลุ่มจะต้องคำนึงถึงบุคลากรและกำลังงบประมาณที่มีอยู่ประกอบด้วย เช่น สามารถพูดภาษาท้องถิ่นได้ เป็นต้น

ความพึงพอใจ

ความหมายของ “ความพึงพอใจ” มี 2 ความหมาย คือ

1. ความพึงพอใจในรูปแบบของแรงจูงใจเชิงวัตถุ (Objective) เป็นลักษณะเมื่อคนได้รับการตอบสนองในสิ่งที่เขาต้องการ เขาก็จะมีความพึงพอใจ แต่ถ้าหากเขาไม่ได้รับในสิ่งที่เขาต้องการ ก็จะเกิดความไม่พึงพอใจ

2. ความพึงพอใจในแง่มุมที่เป็นทัศนคติหรือการประเมินในเชิงอัตวิสัย ทัศนคตินี้ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นความรู้ ความเข้าใจซึ่งเกี่ยวข้องกับความรู้ ความนึกคิดในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ส่วนที่ 2 นั้นเกี่ยวกับอารมณ์หรือความรู้สึก เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์หรือความรู้สึกที่มีต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่เขาได้มีความรู้ความเข้าใจอยู่ก่อนแล้ว หรือเป็นความรู้ความเข้าใจเท่าที่เขาจะรู้ และส่วนที่ 3 เป็นเรื่องเกี่ยวกับการกระทำหรือพฤติกรรมเป็นส่วนที่มีผลต่อการกำหนดพฤติกรรม ดังนั้น พฤติกรรมความพึงพอใจในด้านนี้จึงเป็นความรู้สึกในเชิงนามธรรมในลักษณะของความสุความสบายใจที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของบุคคล

โวล์แมน (Wolman อ้างถึงใน นาคยา พุ่มเรือง, 2549 :43) กล่าวว่า ความพึงพอใจตามพจนานุกรมด้านพฤติกรรมศาสตร์ เป็นสภาพความรู้สึก (Feeling) ของบุคคลที่มีความสุข หรืออึดใจเมื่อคนเราได้รับความรู้สึกสำเร็จตามความมุ่งหมาย (Goals) ความต้องการ (Wants) หรือแรงจูงใจ (Motivation) ของคนได้รับการตอบสนอง

มัลลินส์ (Mullins อ้างถึงใน นาคยา พุ่มเรือง, 2549 :43) ความพึงพอใจเป็นทัศนคติของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่างๆ หลายๆ ด้าน เป็นสภาพภายในที่มีความสัมพันธ์กับความรู้สึกของบุคคลที่ประสบความสำเร็จทั้งทางด้านปริมาณและคุณภาพ

หลุยส์ จาปาเทศ (2533 : 8) กล่าวว่า ความพึงพอใจ หมายถึง ความต้องการ (Need) บรรลุเป้าหมาย พฤติกรรมการแสดงออกก็จะมีความสุข สังเกตได้จากสายตา คำพูด และการแสดงออก

พิชาย รัตนคิดถ กู เกิด (2537 : 149-150) ได้ให้ความหมายความพึงพอใจ หมายถึง ปฏิกริยาด้านความรู้สึกต่อสิ่งเร้า โดยที่แสดงผลออกมาในลักษณะผลลัพธ์สุดท้ายของกระบวนการประเมิน ซึ่งบ่งบอกผลการประเมินในลักษณะด้านการบวกหรือด้านลบ หรือไม่มีปฏิกริยาต่อสิ่งเร้านั้น

บริบทชุมชนบ้านหนองเข้

ประวัติความเป็นมา

หมู่บ้านหนองเข้เริ่มก่อตั้งเมื่อปีพุทธศักราช 2581 (ประมาณ 160 ปีมาแล้ว) ซึ่งแต่เดิมก่อนที่ชาวบ้านจะย้ายถิ่นมาอาศัยอยู่ที่บ้านหนองเข้ได้อาศัยอยู่ที่บ้านท่าแล้ง ตำบลท่าแล้ง อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี ก่อนที่จะย้ายมาตั้งรกรากอยู่ที่บ้านหนองเข้ได้อาศัยอยู่ตามป่าเขาที่เรียกว่า “ภูเขื่อง” (เรียกตามภาษาท้องถิ่นที่ใช้สื่อสารกัน หมายถึง ภูเขาที่มีลักษณะที่มีดินไม้ ดินน้ำ ลำธารค่อนข้างสมบูรณ์ และชาวบ้านเชื่อว่าภูเขื่อง) และได้อพยพมาเรื่อยๆ เนื่องจากไม่มีที่ดินทำกิน ประกอบกับอาหารการกินและน้ำทำไม่อุดมสมบูรณ์จึงทำการย้ายถิ่นมาใกล้หนองน้ำขนาดใหญ่ซึ่งมีสระเข้อาศัยอยู่ เมื่อชาวบ้านมาอยู่กันหลายครัวเรือนจะเข้ก็หายสาบสูญไป ชาวบ้านจึงได้ทำการสร้าง

ศาลขึ้นมาบูชาตามความเชื่อของชาวบ้านเอง และตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “หนองเข้” มาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งบ้านหนองเข้แบ่งเป็น 2 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 5 และหมู่ที่ 6

ที่ตั้งอาณาเขต

หมู่บ้านหนองเข้ หมู่ที่ 6 ตั้งอยู่ในเขตตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี มีพื้นที่จำนวน 2,950 ไร่ ระยะทางห่างจากที่ว่าการอำเภอเขาย้อย 12 กิโลเมตร

ทิศเหนือ ติดต่อกับ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลห้วยท่าช้าง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลห้วยท่าช้าง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ หมู่ที่ 3 ตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ที่ดินป่าสงวนแห่งชาติ และอำเภอหนองหญ้าปล้อง

จังหวัดเพชรบุรี

ภูมิประเทศ

หมู่บ้านหนองเข้มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่ม

ประชากร

ปัจจุบันประชากรหมู่บ้านหนองเข้มีจำนวน 123 ครัวเรือน ประชากรทั้งสิ้น 546 คน แยกเป็น ชาย 262 คน หญิง 284 คน

สภาพเศรษฐกิจ

ประชากรบ้านหนองเข้ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพหลักคือ เกษตรกรรมทำนาข้าว อาชีพรอง คือ ปลูกถั่วลิสง ปลูกพืชผักสวนครัว และการเลี้ยงสัตว์ เช่น สุกร โค กระบือ ไก่ และอุตสาหกรรมในครัวเรือน ได้แก่ การทอผ้า การถักไม้ตาล มีร้านค้า 6 แห่ง มีโรงสี 4 แห่ง

สภาพทางสังคม

หมู่บ้านหนองเข้เป็นหมู่บ้านที่มีประวัติความเป็นมายาวนานมากกว่า 160 ปี และเป็นหมู่บ้านที่มีชาติพันธุ์เดียวกันทั้งหมู่บ้าน รวมทั้งหมู่บ้านใกล้เคียง เรียกว่า ไทยทรงดำ หรือลาวโซ่ง มีวัฒนธรรมและประเพณีสืบทอดกันมายาวนานหลายร้อยปีหลายชั่วอายุคน

การศึกษา

มีโรงเรียนประถมศึกษา 1 แห่ง มีหอกระจายข่าว 1 แห่ง และที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน 1 แห่ง

ศาสนา

ประชาชนหมู่บ้านหนองเข้ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธและบางส่วนนับถือศาสนาคริสต์

สาธารณูปโภค

มีศูนย์สาธารณูปโภคชุมชน 1 แห่ง และมีหอพิ้นบ้านสาขาแพทย์แผนไทยด้านการปิดเป่ากวาดยา รักษาเด็ก 1 แห่ง

การคมนาคม

การสัญจรภายในหมู่บ้านหนองเข้มีจำนวน 4 เส้นทาง คือ 1. ถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก เชื่อมต่อ หมู่ที่ 5 และหมู่ที่ 6 ความยาว 1,000 เมตร 2. ถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก จากศาลากลางหมู่บ้าน ถึงแยกคันโพธิ์ ความยาว 500 เมตร 3. ถนนคอนกรีตจากแยกคันโพธิ์เข้าหมู่บ้านต่อความยาว 3,000 เมตร 4. ถนนลูกรังไปนาประจักษ์ ความยาว 3,000 เมตร

การโทรคมนาคมและไฟฟ้า

สถานบริการโทรศัพท์สาธารณะ จำนวน 2 แห่ง และบ้านหนองเข้มีไฟฟ้าใช้ทุกหลังคาเรือน แหล่งน้ำ

มีบ่อน้ำตื้น 95 บ่อ มีบ่อน้ำบาดาล 1 บ่อ มีคลองชลประทาน 1 สาย

ประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อ

หมู่บ้านหนองเข้มีการสืบทอดประเพณีไทยทรงดำ คือ ประเพณีที่จัดทำขึ้นในช่วงเดือน 5 (จัดในวันที่ 9-10 เมษายนของทุกปี) โดยชาวบ้านจะว่างจากการทำนาที่เป็นอาชีพหลักจะมาร่วมกัน ฟ้อนรำในงาน โดยในอดีตหนุ่มสาวจะมีการเกี่ยวพาราศรีกันเพื่อหาคู่รัก ซึ่งบางครั้งก็เรียกประเพณีนี้ว่า “งานบุญเดือน 5” โดยผู้ที่มาร่วมในงานจะแต่งกายแบบไทยทรงดำ ซึ่งเป็นการแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์ของเชื้อสายไทยทรงดำ คือ มีการทอผ้าไว้ใส่กันเอง โดยผู้หญิงแต่งกายด้วยผ้าซิ่น (เรียกตามภาษาท้องถิ่นที่ใช้ในการสื่อสาร เครื่องแต่งกายดังกล่าวจะทำการทอผ้าเอง ย้อมผ้าเอง และการตัดเย็บด้วยมือทั้งสิ้น) และประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น

หมู่บ้านหนองเข้มีวัฒนธรรมด้านภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร 2 ภาษา คือ ภาษาไทยโดยใช้ภาษาราชการ และภาษาพื้นบ้าน ได้แก่ ภาษาลาวโซ่ง (ซึ่งเป็นภาษาที่ใช้สื่อสารกันภายในหมู่บ้านมีลักษณะทางภาษาที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ส่วนใหญ่แล้วชาวบ้านสามารถพูด ฟังได้ แต่ไม่สามารถอ่านเขียนได้ในปัจจุบัน) มีวัฒนธรรมการแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง คือ มีการทอผ้าไว้ใส่กันเอง โดยผู้หญิงแต่งกายด้วยผ้าซิ่นลายแดงโม เสื้อแขนกระบอก ส่วนผู้ชายจะสวมใส่กางเกง และเสื้อม่อฮ่อม (เรียกตามภาษาถิ่นที่ใช้ในการสื่อสาร เครื่องแต่งกายดังกล่าวจะทำการทอผ้าเอง ย้อมผ้าเอง และการตัดเย็บด้วยมือทั้งสิ้น)

หมู่บ้านหนองเข้มีความเชื่อในเรื่องผีและขวัญเป็นอย่างมาก ซึ่งผีในที่นี้หมายถึง เทพดา โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องผีเรือน ส่วนความเชื่อในเรื่องขวัญซึ่งถือเป็นสิ่งที่ติดตัวมาตั้งแต่กำเนิดและเชื่อว่าคนเราจะ ได้ดีมีความสุขหรือทุกข์โศกเคราะห์ร้ายหรือเจ็บป่วยก็เพราะขวัญที่อยู่ในตัวเรา

แนวคิดและความเชื่อในการใช้ชีวิตประจำวัน

เนื่องจากบ้านหนองเข้เป็นสังคมชนบทและส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธจึงมีการไปทำบุญ อีกทั้งมีความเชื่อถือในเรื่องกฎแห่งกรรม เชื่อในเรื่องของบาปบุญคุณโทษ บางครัวเรือนมีความเชื่อเรื่องของโชคกลาง มีความเชื่อว่าหลักธรรมของศาสนาช่วยหล่อหลอมจิตใจและเป็นທີ່พึ่งทางใจได้ ในด้านการได้รับความเป็นธรรมและความเชื่อในเรื่องระบบการช่วยเหลือจากภาครัฐ ส่วนใหญ่เชื่อว่ารัฐบาลสามารถช่วยเหลือคนได้ มีบางส่วนคิดว่าช่วยเหลือไม่ได้เพราะการให้บริการพื้นที่ห่างไกลยังไม่ทั่วถึง ยังมีการโกงกินกันมาก การลงทะเบียนคนจนยังไม่ได้รับการช่วยเหลือในเรื่องนโยบายของรัฐส่วนใหญ่คิดว่าสามารถช่วยเหลือตนเองได้ และมีบางส่วนคิดว่าไม่สามารถช่วยเหลือได้เพราะ คิดว่านโยบายของรัฐดีแต่พูดไม่ยอมทำ รองลงมาคิดว่าคนจนในชนบทยังไม่ได้รับการดูแล และนโยบายหลายอย่างทำไม่ได้ ในเรื่องของระบบกฎหมายส่วนใหญ่ คิดว่าสามารถช่วยเหลือตนเองได้ และมีที่คิดว่าช่วยเหลือไม่ได้เพราะคนมีอำนาจกฎหมายทำอะไรไม่ได้ และเห็นว่ายังมีเหตุการณ์บ้านเมืองยังไม่สงบอยู่ ด้านสิทธิความเสมอภาคประชากรส่วนใหญ่คิดว่าเท่าเทียม และในส่วนที่คิดว่าไม่เท่าเทียมกันเพราะ คิดว่าคนมีเงินมีอำนาจมีสิทธิมากกว่า และคิดว่าในเมืองเจริญกว่าชนบท ยังมีคนมีคนรวย คนจน การปฏิบัติของรัฐต่อคนรวยกับคนจน ส่วนใหญ่คิดว่าเท่าเทียมกัน แต่มีบางส่วนคิดว่าไม่เท่าเทียม เพราะคิดว่าคนรวยมีโอกาสมากกว่าคนจน รัฐช่วยคนรวยให้รวยยิ่งขึ้น แต่คนจนลำบากยิ่งกว่าเดิม และคิดว่าคนรวยเข้าถึงอำนาจรัฐมากกว่า ประชากรส่วนใหญ่มีความฝันคือ อยากมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น อยากให้ลูกหลานมีอนาคตที่ดี มีความสุข และอยากมีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง คิดว่ามีวิธีที่จะทำให้บรรลุความฝัน คือ การขยันและอดทนทำงาน เก็บเงินและใช้จ่ายอย่างประหยัด การส่งลูกหลานให้เรียนสูงๆ จะได้ทำงานสบาย ปัญหาที่เกิดขึ้นประชากรที่บอกว่าสามารถแก้ไขได้ คือ เรื่องปัญหาความเป็นอยู่ การดำรงชีพ การประกอบอาชีพของตนเอง เพื่อเอาตัวรอดให้ได้ในสังคมปัจจุบัน ส่วนของเรื่องที่ไม่สามารถแก้ไขได้ คือ ปัญหาภัยธรรมชาติ เรื่องปัญหาความยากจน และปัญหาหนี้สิน ในการแก้ไขปัญหาคิดว่า ผู้ที่ต้องเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการแก้ปัญหาคือ รัฐบาล เจ้าหน้าที่ อบต. และผู้ที่ต้องมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหามุมชน คือ เจ้าหน้าที่รัฐ เพื่อนร่วมอาชีพและเพื่อนบ้าน

ความคิดเห็นว่าอาชีพของตนเองดี้อยกว่าอาชีพอื่นหรือไม่ กลุ่มตัวอย่างที่คิดว่าอาชีพของตนเองดี้อยกว่าอาชีพอื่น เพราะเป็นงานหนัก รายได้ต่ำ ต้นทุนสูง ราคาผลผลิตตกต่ำ อาชีพเกษตรถูกเอาเปรียบตลอด ส่วนที่คิดว่าไม่ดี้อยกว่า เพราะคิดว่าเป็นอาชีพสุจริต สามารถเลี้ยงดูครอบครัวให้มีความสุขได้ คิดว่าเป็นอาชีพที่มีเกียรติ สังคมยอมรับและยกย่อง ความคิดว่าอาชีพของท่านจะมีผู้สืบทอดหรือไม่ส่วนใหญ่คิดว่าจะมีผู้สืบทอด แต่ก็มีส่วนที่คิดว่าไม่มีผู้สืบทอดเพราะลูกหลานแยกย้ายกันไปประกอบอาชีพอื่นหมดและมีที่ดินทำกินน้อย ประชากรส่วนใหญ่คิดว่าอาชีพของตนเองมีประโยชน์ จากปัญหาที่เกิดขึ้นประชากรมีวิธีแก้ปัญหาคือ การหาอาชีพเสริม ขยันทำงาน และพยายาม

ทำร่างกายให้แข็งแรงอยู่เสมอเพื่อต่อสู้กับการทำงาน ความคิดเห็นว่าจะสามารถพึ่งพาตนเองได้หรือไม่ ส่วนใหญ่คิดว่าสามารถพึ่งพาตนเอง และมีความภาคภูมิใจในอาชีพของตนเอง

สิทธิที่ได้รับบริการจากรัฐ ในส่วนของเจ้าหน้าที่ปกครองส่วนใหญ่ได้รับ ในส่วนของนายคาบสมุทรประชากรส่วนใหญ่ไม่ได้รับบริการ ทางด้านการได้รับบริการจากตำรวจได้รับบริการ การได้รับบริการจากธนาคาร ประชากรส่วนใหญ่ได้รับบริการ ทางด้านการได้รับบริการจากอัยการ ไม่ได้รับบริการ ทางด้านสิทธิที่ได้รับด้านการศึกษาได้รับ ทางด้านสิทธิที่ได้รับจากระบบสาธารณสุขประชากรส่วนใหญ่ได้รับบริการ ด้านสุขภาพอนามัยส่วนใหญ่ได้รับ การแก้ไขปัญหาหนี้สินประชากรส่วนใหญ่ไม่ได้รับ ทางด้านที่ดินทำกินส่วนใหญ่ไม่ได้รับ ด้านการป้องกันการถูกหลอกลวง ประชากรส่วนใหญ่ไม่ได้รับ ทางด้านการประกอบอาชีพที่เหมาะสมกับนักเรียน นักศึกษา ประชากรส่วนใหญ่ไม่ได้รับ ความคิดเรื่องโอกาสของคนจน ส่วนใหญ่คิดว่า โอกาสที่ควรได้รับบริการคือ การส่งเสริมอาชีพผู้มีรายได้น้อย เรื่องการกระจายรายได้ให้ทั่วถึง และการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส ด้านการแก้ไขปัญหาเมื่อไม่ได้รับโอกาส กลุ่มตัวอย่างบอกว่าต้องช่วยตัวเอง และร่วมมือกับชุมชนในการพัฒนา

สภาพทางเศรษฐกิจที่สัมพันธ์และก่อให้เกิดปัญหาความยากจน

สาเหตุของการเป็นหนี้ของประชากรในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่เป็นหนี้จากการลงทุนทำการเกษตร การสร้างบ้านและซ่อมบ้าน ซื้อมอเตอร์ไซด์ ค่ารักษาพยาบาล การพนัน การซื้อหอย ค่าใช้จ่ายด้านผ่อนชำระหนี้มีดังนี้ ชำระหนี้ธนาคาร ปีละมากกว่า 60,000 บาทขึ้นไป ผ่อนชำระหนี้สหกรณ์ต่ำกว่า 20,000.00 บาท ผ่อนชำระหนี้สหกรณ์ปีละ 13,008.13 บาท รายการผ่อนส่งหนี้กลุ่มออมทรัพย์ครัวเรือนละ 1,468.29 บาท

สาเหตุของความจน ประชากรในหมู่บ้านหนองเข้ส่วนมากคิดว่าเกิดจากไม่มีทุนประกอบอาชีพ รองลงมา คือไม่มีที่ดิน ลำดับที่สามคือ ไม่มีงานทำ ส่วนใหญ่มีรายได้น้อยและไม่แน่นอน และที่มีรายได้น้อยมีจำนวนน้อยกว่า ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาและประกอบอาชีพรับจ้าง มีรายได้น้อยเพียงพอกับค่าใช้จ่าย ในการประกอบอาชีพส่วนใหญ่คิดว่ามีปัญหา คือ ปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำ เรื่อง ปัญหาภัยแล้ง และปัญหาค่าครองชีพสูง

ประชากรบ้านหนองเข้ขึ้นทะเบียนคนจนที่อำเภอเขาย้อย มีจำนวน 42 ครัวเรือน ปีที่ขึ้นทะเบียนมากที่สุดคือ ปี 2546 จำนวน 31 ครัวเรือน รองลงมาปี 2547 จำนวน 8 ครัวเรือน และในปี 2548 จำนวน 4 ครัวเรือน ประเภทของคนจนที่ประชากรบ้านหนองเข้จดทะเบียนคนจน มากที่สุดคือ ประเภทที่ 1 เรื่องที่ดินทำกิน จำนวน 25 ครัวเรือน รองลงมาคือประเภทที่ 6 หนี้สินภาคประชาชน จำนวน 18 ครัวเรือน ลำดับที่สามคือประเภทที่ 7 ที่อยู่อาศัยของคนจน จำนวน 6 ครัวเรือน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปทุมพงษ์ คุ่มสุวรรณ (2548 : 133 - 134) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การสร้างแผนยุทธศาสตร์ การพัฒนากองทุนหมู่บ้านห้วยพลับ โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนหมู่บ้านห้วยพลับ ตำบลหนองตาแต้ม อำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อสร้างแผนยุทธศาสตร์การพัฒนา กองทุนหมู่บ้านห้วยพลับ โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนหมู่บ้านห้วยพลับ ผลการวิจัยพบว่า

1. แผนยุทธศาสตร์การพัฒนากองทุนหมู่บ้านห้วยพลับโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน หมู่บ้านห้วยพลับ ใช้วิธีการประชุมระดมความคิด แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน (เทคนิค AIC) ประกอบด้วย 8 แผนงาน 20 โครงการ โดยที่แผนงานส่งเสริมอาชีพและพัฒนารายได้เป็นแผนงานหลักที่จะสามารถ พัฒนาและส่งเสริมอาชีพของประชาชนได้มากที่สุด

2. พฤติกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนากองทุนหมู่บ้านห้วยพลับอยู่ในระดับมาก

3. ความพร้อมของกองทุนหมู่บ้านห้วยพลับในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนากองทุนหมู่บ้านห้วยพลับ ก่อนและหลังการทดลองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

4. แผนยุทธศาสตร์การพัฒนากองทุนหมู่บ้านห้วยพลับ โดยใช้แนวคิดเชิงระบบทั้ง 8 แผนงาน 20 โครงการ มีความเป็นไปได้อยู่ในระดับมาก

ข้อผกา อุ๋นอบ (2548 : 118 - 119) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การวิจัยสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนาแผนยุทธศาสตร์การพัฒนากองทุนหมู่บ้าน โดยการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการและสมาชิก กองทุนหมู่บ้านคลองเก่า หมู่ที่ 5 ตำบลบ่อนอก อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนาแผนยุทธศาสตร์การพัฒนากองทุนหมู่บ้าน โดยการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการและสมาชิกกองทุนหมู่บ้านคลองเก่า และเพื่อศึกษากระบวนการสร้างแผนยุทธศาสตร์การพัฒนากองทุนหมู่บ้านคลองเก่าในเรื่องความรู้ความเข้าใจเรื่องการวางแผนและความคิดเห็นที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วม และการยอมรับแผนยุทธศาสตร์การพัฒนากองทุนหมู่บ้านคลองเก่า ผลการวิจัยพบว่า

1. แผนยุทธศาสตร์การพัฒนากองทุนหมู่บ้านคลองเก่าที่เกิดจากการประชุมเชิงปฏิบัติการ คือ แผนการจัดสรรกำไรสุทธิประจำปีที่เป็นเงินเพื่อใช้เป็นสาธารณประโยชน์ โดยจัดสรรไปใช้ใน 5 กิจกรรม คือ 1) การพัฒนาส่งเสริมอาชีพให้สมาชิกมีรายได้เพิ่ม 2) การสร้างที่ทำการกองทุนหมู่บ้าน 3) ทุนการศึกษาสำหรับบุตรของสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน ที่เรียนดีแต่ยากจน 4) ค่าใช้จ่ายในการประชุมของคณะกรรมการและสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน 5) การรณรงค์เพื่อเพิ่มสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน การฝากเงินสัจจะ และเงินออมทรัพย์

2. ความรู้เกี่ยวกับการสร้างแผนยุทธศาสตร์ของกลุ่มทดลองดังกล่าว กลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

3. ความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการสร้างแผนยุทธศาสตร์การพัฒนากองทุนหมู่บ้านคลองเก่าอยู่ในระดับปานกลาง

4. ความคิดเห็นเกี่ยวกับการยอมรับแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาหมู่บ้านคลองเก่าอยู่ในระดับมาก

นฤมล วิบูลย์ศิริชัย (2547 : 136 - 138) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การวิจัยและพัฒนากการสร้างแผนพัฒนาสตรีโดยการมีส่วนร่วมของสตรีเทศบาลตำบลท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อสร้างแผนพัฒนาโดยการมีส่วนร่วมของกลุ่มสตรีเทศบาลตำบลท่ายาง และทดสอบความเป็นไปได้ของแผนพัฒนาสตรี ผลการวิจัยพบว่า

1. แผนพัฒนาสตรีที่ได้จากกระบวนการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย 6 แผนงาน 22 โครงการ

2. ความพร้อมด้านความรู้เกี่ยวกับการจัดทำแผนของกลุ่มสตรีก่อนและหลังกระบวนการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

3. ความพร้อมด้านความคิดเห็นของกลุ่มสตรีเกี่ยวกับการจัดทำแผนแบบมีส่วนร่วมไม่แตกต่างกัน

4. ความเป็นไปได้ของแผนพัฒนาสตรีอยู่ในระดับมาก

บุปผา รัตนชลธาร (2546 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่องการวิจัยและพัฒนากการจัดทำแผนชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนชุมชนหาดเจ้าสำราญนอก วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อสร้างและทดลองแผนชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนชุมชนหาดเจ้าสำราญนอก ผลการวิจัยพบว่า

1. แผนชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมได้จากการสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชนโดยใช้กระบวนการ AIC

2. ความพร้อมของชุมชน ในการจัดทำแผนชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมก่อนและหลังการทดลองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .01

3. พฤติกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับมาก

4. ความเป็นไปได้ของแผนชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมโดยใช้แนวคิดเชิงระบบ มีความเป็นไปได้ในระดับมาก

5. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินการตามโครงการกำจัดขยะริมถนนในชุมชน หาดเจ้าสำราญก่อนการทดลอง และหลังการทดลองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง

สนิท สัตโยภาส และคนอื่นๆ (2544 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่องการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน กรณีศึกษาดำบลแม่แฝกใหญ่ อำเภอสันทราย บ้านแม่ละงอง ตำบลน้ำแพร่ อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ และตำบลห้วยผา อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อกระตุ้นให้ชุมชนกลุ่มตัวอย่างมีความสามารถพัฒนาตนเองและตัดสินใจได้ด้วยตนเองในทุกด้าน อันจะนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน ตลอดจนมุ่งหมายให้กลุ่มตัวอย่างรู้ปัญหา และช่วยกันหาแนวทางแก้ปัญหาที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชน ได้อย่างมีคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า ได้ทราบประวัติชุมชนกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 ตำบล ได้ทราบปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน กลุ่มตัวอย่างชุมชนแม่แฝกใหม่ได้ดำเนินการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนจำนวน 5 โครงการ ทำให้ชุมชนตำบลนี้มีความเข้มแข็งอยู่ในระดับมาก ชุมชนตำบลห้วยผาได้ดำเนินการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนจำนวน 1 โครงการ ทำให้ชุมชนของตำบลนี้อยู่ในระดับค่อนข้างมาก และบ้านแม่ละงอง ตำบลน้ำแพร่ ได้ดำเนินโครงการเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนจำนวน 1 โครงการ ทำให้ความเข้มแข็งของชุมชนนี้มีความเข้มแข็งอยู่ในระดับมาก

นาตยา พุ่มเรือง (2549 : 83 - 85) ได้ทำการศึกษาเรื่องการทดลองปรับใช้ยุทธศาสตร์การจัดทำแผนพัฒนาชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน หมู่ที่ 1 บ้านไร่ใน ตำบลแสงอรุณ อำเภอทับสะแก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ วัตถุประสงค์ของการวิจัยคือ เพื่อจัดทำแผนพัฒนาชุมชนหมู่ที่ 1 บ้านไร่ใน องค์การบริหารส่วนตำบลแสงอรุณ โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน และสำรวจความพึงพอใจของประชาชนต่อการจัดทำแผนพัฒนาชุมชน ผลการวิจัยมีดังนี้คือ

1. ยุทธศาสตร์ที่ปรับใช้ ทำให้ได้แผนพัฒนาชุมชนบ้านไร่ใน ประกอบด้วย 3 ยุทธศาสตร์ 30 โครงการ ได้แก่ ยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนและสังคม 12 โครงการ ยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจ 5 โครงการ ยุทธศาสตร์การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสาธารณูปโภค 13 โครงการ ซึ่งได้คัดเลือกโครงการอาสาสมัครเพาะเลี้ยงดินเบียน 1 โครงการ ทดลองใช้ในหมู่บ้าน

2. ความรู้ของประชาชนเกี่ยวกับการจัดทำแผนพัฒนาชุมชน หลังการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมสูงกว่าก่อนการประชุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3. ในเรื่องความคิดเห็น หลังการประชุมเชิงปฏิบัติการประชาชนมีความคิดเห็นที่ถูกต้องเกี่ยวกับการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนสูงกว่าก่อนการประชุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

4. ประชาชนมีความพึงพอใจต่อกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนทั้ง 5 ด้าน และพึงพอใจต่อการมีส่วนร่วมทำกิจกรรมในโครงการที่คัดเลือกในระดับมาก

5. พฤติกรรมของประชาชนที่เข้าร่วมจัดทำแผน ส่วนใหญ่มาและกลับตรงเวลา และมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกิจกรรมจัดทำแผน

6. โครงการอาสาสมัครเพาะเลี้ยงแตนเบียนที่ทดลองใช้ ประชาชนเป็นผู้เลือกเอง ประชาชนที่ร่วมโครงการมีความขยัน อดทน รับผิดชอบดำเนินการจนประสบผลสำเร็จ

พนัส พุฒยัณันท์ และคนอื่นๆ (ม.ป.ป. : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่องการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนน่าน้อย กรณีศึกษาจังหวัดราชบุรี วัตถุประสงค์ของการวิจัย มุ่งศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการจัดประชุมปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนน่าน้อย และพึ่งตนเองรวมทั้งศึกษาผลสัมฤทธิ์ของกระบวนการมีส่วนร่วมและพึ่งตนเองของสมาชิกชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนให้น่าน้อย ผลการวิจัยพบว่า สมาชิกชุมชนสามารถเรียนรู้ร่วมกัน รู้จักชุมชนตนเองมากขึ้นจากการย้อนอดีต การวิเคราะห์จุดอ่อนและจุดแข็งการมองอนาคตชุมชน การเรียนรู้ปัญหาและทุนทางสังคมของชุมชน มีการจัดตั้งสภาชุมชนและคณะกรรมการบริหาร ซึ่งเป็นเสมือนสัญญาประชาคมสามารถร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาและแนวทางแก้ไขร่วมกันตัดสินใจให้เกิดเป็นแผนแม่บทเพื่อพัฒนาชุมชนน่าน้อย ร่วมกันจัดทำแผนปฏิบัติการ และร่วมกันกันทำนวัตกรรมการเพื่อการพึ่งพาตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง จากการทดสอบการเรียนรู้ก่อนและหลังการประชุมปฏิบัติการบ่งชี้ให้เห็นว่า สมาชิกชุมชนมีความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์ในเรื่องการจัดทำแผนแม่บทชุมชนน่าน้อยและพึ่งตนเอง เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จากการศึกษาพบว่าปัจจัยที่สำคัญที่สนับสนุนการเสริมสร้างศักยภาพชุมชน ได้แก่ การคัดสรรแกนนำจากชุมชนที่มีศักยภาพเป็นนักพัฒนา มีความเสียสละและมุ่งมั่นที่จะพัฒนาชุมชนให้น่าน้อย การจัดประชุมตามพื้นที่และเวลาที่ชุมชนกำหนด เทคนิคการประชุมที่สร้างการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมหลายแบบ และแรงจูงใจจากนโยบายรัฐบาลในเรื่องกองทุนหมู่บ้าน สำหรับปัญหาและอุปสรรคที่ประสบ ได้แก่ การขาดความร่วมมืออย่างจริงจังจากองค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่น ในบางพื้นที่ ชาวบ้านบางส่วนไม่ร่วมมือ สมาชิกชุมชนบางส่วนขาดความประชุมความเข้าใจในการเก็บข้อมูล ทีมวิทยากรมีความไม่เข้าใจในกระบวนการไม่ตรงกัน ระยะเวลาในการดำเนินงานค่อนข้างเร่งรัดมากเกินไป ตลอดจนขาดความเชื่อมโยงของข้อมูลต่างๆ ทำให้การระบุปัญหาและความต้องการของชุมชน เพื่อพัฒนาชุมชนให้น่าน้อยไม่สมบูรณ์ครบถ้วนเท่าที่ควร อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยนี้พบว่าการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมมีผลให้เกิดการเสริมสร้างพลังชุมชนเป็นอย่างดียิ่ง ก่อให้เกิดแผนแม่บทและแผนปฏิบัติการ การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมจึงเป็นกุญแจสำคัญที่ทำให้สามารถนำศักยภาพของสมาชิกชุมชนให้แสดงออกอย่างเหมาะสม และนำไปสู่การพัฒนาโครงการและกิจกรรมเพื่อการพึ่งพาตนเองได้

ดังนั้น ในการดำเนินกลยุทธ์เมืองนำอยู่หรือกลยุทธ์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาคุณภาพชีวิตการศึกษาชุมชนและสิ่งแวดล้อม จึงควรเริ่มที่การสร้างพลังชุมชนด้วยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมก่อน เพื่อให้สมาชิกชุมชนได้เรียนรู้ศักยภาพของตนเอง เกิดความรัก ความเอื้ออาทรต่อกันและร่วมกันทำกิจกรรมต่างๆ แสดงถึงความสามารถในการพึ่งตนเองอันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนสืบไป

จูไรรัตน์ อินทร์โต (2545 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนชุมชนศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนในเขตตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี วัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ

1. เพื่อศึกษาและติดตามผลการดำเนินงานของรัฐบาลในช่วงแผนพัฒนาฉบับที่ 8 จนถึงปัจจุบัน

2. เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม และปัญหาและอุปสรรคที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม และปัญหาอุปสรรคที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนชุมชน

3. เพื่อเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนภายใต้การดำเนินงานตามแผนชุมชน

ผลการวิจัยพบว่า

1. กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีสถานภาพทางสังคมเป็นภาคประชาชน และเกินครึ่งเป็นเพศชาย โดย 1 ใน 4 มีอายุระหว่าง 41-50 ปี ส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรส ระดับการศึกษาที่พบมากกว่าครึ่งอยู่ในระดับประถมศึกษา และมากกว่าครึ่งหนึ่งมีอาชีพเป็นเกษตรกร รายได้ของครัวเรือนต่อเดือน เกือบครึ่งมีรายได้ระหว่าง 3,001-6,000 บาท โดยประมาณ 1 ใน 3 มีระยะเวลาพักอาศัยอยู่ในพื้นที่ไม่เกิน 30 ปี ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม โดยสมาชิกกลุ่มเกษตรกรมีมากที่สุด

2. ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนชุมชนของกลุ่มตัวอย่างอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีปัจจัยในการเข้าร่วมจัดทำแผนชุมชนแตกต่างกันออกไปตามเหตุผลส่วนบุคคล และปัจจัยภายนอก เช่น การเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคมการได้รับข้อมูลข่าวสารในเรื่องการจัดทำแผนชุมชน ความรู้ความเข้าใจในเรื่องแผนชุมชนและการเห็นความสำคัญของปัญหา

3. ผลการทดสอบสมมติฐานพบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการจัดทำแผนชุมชน ได้แก่ เพศ อาชีพ ประชาชน ที่เป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม ความรู้ ความเข้าใจในเรื่องของแผนชุมชน และความคาดหวังผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการเข้าร่วมจัดทำแผนชุมชน เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 ส่วนปัจจัยด้านอายุ ระดับการศึกษา รายได้ของครัวเรือนต่อเดือน ระยะเวลาที่เข้ามาพักอาศัยในเขต

คำบางคาถา และความศรัทธาที่มีต่อผู้นำท้องถิ่น ไม่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนชุมชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

4. ส่วนที่เป็นปัญหาและอุปสรรคต่อการจัดทำแผนชุมชน คือ การขาดความร่วมมือของประชาชน การขาดความรู้ ความเข้าใจในเรื่องแผนชุมชน การขาดการประสานงาน ขาดความสามัคคี และเคยชินกับการรับความช่วยเหลือจากภาครัฐ ประกอบกับงบประมาณที่มีอยู่อย่างจำกัด การขาดการประชาสัมพันธ์ ความไม่โปร่งใส ผลประโยชน์ อิทธิพล การเล่นพรรคเล่นพวก การขาดความจริงใจในการทำงาน และขาดความรับผิดชอบ ความยากจนและปัญหาการศึกษาน้อยส่วนแนวทางการแก้ไข คือ ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้ทั่วถึง ควรมีความร่วมมือกันของทุกฝ่าย ควรมีความสามัคคี เสียสละ อดทนและลดทิวี่ ควรมีการจัดอบรมผู้นำและควรมีการจัดกิจกรรมให้มากขึ้น

ประวิทย์ เพชรมี (2547 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของกลุ่มสตรีในการทำกิจกรรมการพัฒนาชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาพฤติกรรม และผลของการมีส่วนร่วมของกลุ่มสตรี จังหวัดเชียงใหม่ ในการทำกิจกรรมด้านการพัฒนาชุมชน พบว่า สตรีมีส่วนร่วมในกลุ่มกิจกรรม ตามขั้นตอนดังนี้ คือ การร่วมกันคิด ร่วมกันวางแผน ร่วมกันดำเนินการ และร่วมกันประเมินผล ส่วนการตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรมนั้น สตรีเป็นผู้ตัดสินใจเองกับได้รับการชักนำจากเจ้าหน้าที่ของรัฐและเพื่อนบ้าน สำหรับผลของการมีส่วนร่วมที่สตรีได้รับ คือ เป็นผู้นำกลุ่ม เป็นคณะกรรมการกลุ่ม เป็นสมาชิกกลุ่ม และเป็นผู้ได้รับประโยชน์โดยตรงจากกิจกรรมกลุ่ม ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรม คือ การยอมรับนับถือในตัวผู้นำ มองเห็นประโยชน์ที่ตนเองและครอบครัวจะได้รับ ส่วนปัญหาอุปสรรคของสตรีต่อการเข้าร่วมในกลุ่มกิจกรรม คือ ความระแวงสงสัยว่าคณะกรรมการจะไม่ซื่อสัตย์

สม นาสอาน (2543 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนด้านการวางแผนของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนางานสาธารณสุขมูลฐานของผู้นำองค์กรชุมชน จังหวัดกาฬสินธุ์ การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาระดับการสนับสนุนด้านการวางแผนแบบมีส่วนร่วมของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขระดับตำบล จำแนกตามคุณลักษณะส่วนบุคคล 2) เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมในการพัฒนางานสาธารณสุขมูลฐานของผู้นำองค์กรชุมชน จำแนกตามประเภทขององค์กร 3) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนด้านการวางแผนกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนางานสาธารณสุขมูลฐานของผู้นำองค์กรชุมชน

ผลการวิจัยพบว่า 1) การสนับสนุนด้านการวางแผนแบบมีส่วนร่วมของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขระดับตำบล อยู่ในระดับมาก คุณลักษณะส่วนบุคคลของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขระดับตำบลด้านระดับการศึกษา มีความสัมพันธ์กับการสนับสนุนด้านการวางแผน ส่วนคุณลักษณะส่วนบุคคลอื่น ได้แก่ อายุ สถานสมรส ประสบการณ์ทำงาน ประสบการณ์ฝึกอบรม ไม่มีความสัมพันธ์กับการสนับสนุนด้านการวางแผน 2) การมีส่วนร่วมของผู้นำองค์กรชุมชนในการพัฒนางานสาธารณสุขมูลฐาน อยู่ใน

ระดับมาก ประเภทผู้นำองค์กรชุมชน มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการพัฒนางานสาธารณสุขมูลฐาน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 3) การสนับสนุนด้านการวางแผนของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการพัฒนางานสาธารณสุขมูลฐานของผู้นำองค์กรชุมชน